

Arxiu Històric de l'Hospitalet.
C/ Joan Pallarès s/n.
08901 – L'Hospitalet.

Persona entrevistada: **Ricard Estapé.**

FONS: CAN VILUMARA.

Data: Desembre 2002.

Entrevistadora: Mireia Mascarell.

Duració: Cinta 1: 1 hora.

Cinta 2: 1 hora.

Cinta 3: 55 minuts.

Signatura: Ot8

CINTA 1 – CARA A:

Vostè es diu...

Jo, doncs miri... Ricard Estapé Bonafont.

Déu n'hi do, té uns cognoms ben catalans, eh?

Sí, és una de les coses que... perquè és clar, la meva descendència... que jo sóc fill de Gràcia, de Barcelona, i en l'època en que jo vaig néixer era encara com un districte de Barcelona però completament separat dels altres, teníem encara una vida bastant...

Com un poble.

Sí, com un poble, oi? Com va ser... Al mateix temps Gràcia, que també erem lindants, oi? I és clar, es mantenir una mica el sentit de poble encara, d'una població urbana que tenia tot un lligam entre els seus habitants, oi?

I quin any va néixer vostè?

Ai, jo vaig néixer a l'any 14.

Ja fa uns quants anys.

Ja fa uns quants anys, sí.

I va néixer doncs a Gràcia.

Sí, jo vaig néixer a Gràcia, al Passatge Marimón, que és un passatge que està pel costat del carrer Muntaner, entre la Diagonal i la Travessera. Formava un nucli bastant considerable perquè després ja cap a ponent, poder dir, ja era una zona una mica deshabitada, perquè encara que ja estava oberta la Diagonal no hi havia cap construcció feta en la Plaça de Calvo Sotelo, encara no estava urbanitzada i nosaltres anàvem a jugar a bicicleta per allà com si... com un descampat, oi?

Déu n'hi do com ha canviat tot això!

Ui, molt! Ha sigut una cosa... Però l'Hospitalet també ha canviat molt, perquè és clar, jo vaig venir a l'Hospitalet acabada la guerra, l'any 39.

Com va ser que va fer cap a l'Hospitalet vostè?

Una circumstància de veïnatge, perquè jo vivia com l'he dit al passatge aquest, oi?, i els senyors Vilumara tenien una torre molt a la vora de lo que és ara la Plaça Calvo Sotelo, perquè primitivament allà havia hagut la fàbrica Vilumara de Barcelona, que quan es va obrir la Diagonal la va agafar de ple. Llavors va ser quan la van traslladar aquí a Hospitalet, però ells van continuar tenint la finca, lo que va quedar de la fàbrica i a més tenien una torre gran, oi?

Però era on vivien ells?

Sí, sí.

Que és allà al carrer Platón això ara potser.

No, Platón és la casa que van construir ells quan es van... quan va ser això? Al obrir-se la Travessera i tot allò, van liquidar tota la terra i van construir la torre aquesta de Platón.

Però abans vivien en aquesta torre de Calvo Sotelo.

Aquesta torre de Travessera, era Travessera i Diagonal podem dir, perquè ells s'aturaven a les dos vil·les, oi? Travessera i Diagonal. Era una família molt coneguda, és clar, per la importància que tenien també, i després per la seva acció social, podem dir, oi? Era una família de tradició cristiana que feien el catecisme els diumenges en un edifici de la torre, oi?, i organitzaven festes per les festivitats religioses, en benefici dels que anaven a prendre la doctrina, oi? Jo hi havia anat... Hi havia anat allà, i és clar, era un cosa, un ambient de relació... de veïnat, que abans era més normal, podem dir, oi? Avui pràcticament no saps ni d'on ve ni com es diu el veí del costat, i en canvi "llavorens" les cases eren només de baixos i màxim un pis, i eren famílies que portaven 2 o 3 generacions vivint en el mateix lloc, oi? És clar, hi havia una relació molt habitual, era una cosa que és clar, no podies anar pel carrer, cada 50 metres deies adéu; perquè erem uns veïns que a més a més erem coneguts i la relació portava que hi hagués un tracte, oi?

I el seu pare treballava a la fàbrica d'allà de Can Vilumara o no, eren només veïns?

No, el meu pare era jardiner, i tenia aquí, on vaig néixer jo, tenia l'establiment que venia plantes, principalment plantes, oi?, i després ell cuidava jardins de gent de Barcelona, ell tenia clients a Barcelona Centre de molts anys. I és clar, és una cosa que molts s'han estranyat de que jo no continués fent el seu ofici, oi?, i és clar, a vegades m'han dit, i es que jo només recordo una vegada que em va preguntar: "A tu t'agraden les plantes?" I jo li vaig dir: "Sí..." "Però potser m'agradaria més portar llibres". "Ah, potser sí". I l'home ja va decidir que jo portaria llibres, i em va orientar a fer els estudis de comerç.

Llavors vostè va fer els estudis de comerç a Barcelona.

Sí, jo vaig fer els estudis de comerç a Barcelona, primer lliure podem dir, oi? Però el professor que ens ensenyava de comptabilitat em va dir: "Mira, amb el temps vindrà una llei que obligarà a les empreses a tenir uns tècnics que puguin acreditar que tenen els estudis", i això va ser que llavors amb ell vaig estudiar el peritatge mercantil, oi? I així la cosa es va anar reforçant, oi? Però és clar, llavors va venir la guerra i la guerra ens va complicar les coses, oi? Perquè és clar, van ser 4 anys de mal de caps, oi?, i és clar... Jo encara vaig tenir sort perquè vaig estar bé en la guerra, perquè vaig estar en un estat major de divisió, i és clar, això feia que no haves de tirar "tiro" i que no tenies de passar les moltes misèries que es van haver de passar en aquells anys. A mi em va agafar el 18 de juliol amb les armes a la mà. Afortunadament el cap que era el cap del regiment que jo era doncs es veu que va dir: "D'aquests no em puc refiar perquè són catalans i són d'aquí", i ens va dir que anéssim a casa i que si passava "algo" que anéssim allà, però és clar, quan vam veure lo que passava qualsevol s'embolica. Ens vam quedar a casa, ens vam quedar, perquè varis que jo coneixia vam passar la mateixa situació, i sí, ens vam passar els primers xocs d'aquells dies, que va haver-hi una desgràcia, oi?, i després és clar, quan ja es va anar aposentant, llavors va venir la incorporació altra vegada i...

I llavors Can Vilumara va ser la primera feina que vostè va tenir?

Doncs sí, al tornar de la guerra és clar, jo em vaig trobar que la casa on vaig estar, que tenia representacions estrangeres no tenia que representar i no podia actuar, no podia fer, i llavors va ser quan vaig dir: "Bueno", què farem? Buscarem a veure què, oi?" I una cosa curiosa és que el dia que la casa Vilumara em van dir... perquè van sapiguer que jo això, em van dir: "Si vols anar a treballar a Hospitalet...", a mi un dels clients de la casa que havia treballat m'havia dit: "Si vols podràs venir a treballar amb nosaltres".

I llavors vaig dir: “Bueno”, què fas? Em quedo a treballar a Barcelona, vaig a treballar a Hospitalet...” Això, lo de Barcelona era una cosa que jo ja més o menys coneixia perquè ja havia treballat, aquí era una cosa sencilla, una cosa d’administració i que... Però és clar, vaig dir: “Home, sembla que en les circumstàncies actuals lo que té més garantia és aquesta oferta que em donen de poguer anar a treballar a l’Hospitalet”, i encara que anar a treballar a Hospitalet no deixa de ser un d’allò per un que viu a Barcelona però “bueno”, el cas és que vaig.

Vam decidir, perquè no vaig ser jo sol, va ser un consell familiar de dir: “A l’Hospitalet”.

Però llavors a vostè la feina li va oferir directament el senyor Vilumara?

Sí.

Perquè el coneixia de sempre.

Sí... més que amb ell, la relació havia sigut amb la germana, la germana era la catequista que portava la d’això, oi? Era amb la que havia tingut més relació, oi?

Llavors l’any 39 vostè arriba aquí a l’Hospitalet.

Sí.

I quina impressió li va fer el primer cop que va veure la fàbrica?

Miri, la primera impressió... és clar, jo vaig arribar a l’Hospitalet i dius: “Caram, això és una fàbrica... I aquí què faràs tu? Anem a veure què surt...”

Va venir el que era el director de la fàbrica, oi?

Què era, el senyor Sala, Baldomero Sala, no?

Baldomero Sala, sí. I és clar, com que ell ja sabia que jo venia em va baixar abaix, vem fer tot els papers i això, i “allavorens” per començar va dir que començaria per la preparació. I jo dic: “Ui...!” I és clar, l’organització de la fàbrica, no sé si a vostè ja l’hauran dit “algo” però estava una mica segmentada, oi? O sigui, que hi havia... com a treball organitzat hi havia una secció de preparació que preparació ja vol dir preparar els materials i tot això per poguer fer després la textura, i després hi havia els teixits, que eren els telers, que tenien els teixits, i entremig de tot això hi havien els serveis auxiliars de l’encolat i el repasat que deien, que era quan les peçes surtien dels telers “allavorens” es tenien de treure els fils que havien quedat agafats per deixar les peçes en condicions, oi?

És clar, tot aquest panorama feia que... hi havia un majordom de preparació que es cuidava d’això, i els de teixits, oi? El de teixits tenia una preponderància podríem dir, oi? Perquè abarcava també qüestions de personal una mica a la d’altre, però quedava una mica així, i jo vaig començar aquí, eh? La feina era donar el material, que seria de passar bitlles que és lo que porten les llençadores per poguer-los donar als telers que són els que teixien.

Tot aquest procés, com el de devanar... perquè la materia podia venir de varies maneres, oi?, o bé en forma de corones que eren unes coses de tamany petit però gruixut, que llavors es tenien de devanar, o bé en unes... com se diu ara? Unes madeixes llargues que també tenia de fer lo mateix.

És clar, això era preparar, per això en deien preparació, preparar tota la matèria primera que havia arribat per posar-la als programes necessaris perquè els telers poguessin teixir i fer la roba.

Llavors a veure, senyor Estapé, jo que no entenc gaire de fils, perquè jo ho entengui; o sigui, el tractament que es feia de preparació del fil era de passar-lo de troques o madeixes o bitlles més grans a les bitlles petites adecuades a la mida dels telers.

Això mateix.

No es feia res més al fil, no se li feia res, no se’l netejava, ni se’l cremava, ni es feia res com sí que es feia amb el cotó.

No, això ja venia... La cosa només era que a vegades, és clar, hi havia més o menys partides que no anaven massa bé però no hi havia més remei que passar-ho així, oi?

Perquè en tot això, seda no era ja en aquells anys, era raió.

No, era raió, sí, seda artificial, raió, i exclusivament de seda natural jo potser només he vist treballar dugues vegades, en dos ocasions en els primers temps i un altre molts anys endarrera, després, però ja era una cosa que afortunadament tenien operaris i operàries que havien treballat la seda natural i que feien les peçes, però ja era una cosa que quedava... anava fora de les possibilitats industrials podríem dir, oi? Era tota una altra cosa, oi?

Era per qüestions de diners que quedava fora de les possibilitats o perquè el tractament era diferent?

Ah, “bueno”, una cosa és que no hi havia demanda, demanda d’artificial... potser n’hauria hagut però en una forma que industrialment no es podia preparar, no es podia fer, no hi havia prou demanda, prou consum, oi? I “llavorens” també la instal·lació havia canviat, s’havia modificat tant, que també es feia difícil de poguer-hi treballar, perquè és clar, la seda natural encara que tenia molta resistència necessitava unes condicions de treball, d’humitat i d’ambient molt... Això era una de les característiques de la fàbrica a pesar de tot, perquè la fàbrica tenia un sistema d’ambientació que permetia determinar el grau d’humitat de l’ambient, perquè també per la seda artificial també era important això, oi?, perquè lo més pitjor és els salts bruscos de falta d’humitat, oi? Perquè “llavorens” el fil s’electritza i al electrizar-se s’uncix i es trenca. Però quan van fer la fàbrica d’aquí l’Hospitalet ja van fer unes galeries subterrànies, que hi havia un ventilador, un ventilador fort que impulsava i al mateix temps renovava l’aire, impulsava l’aire per aquestes galeries i hi havien uns pulveritzadors d’aigua que “llavorens” pulveritzaven l’aire per donar-li més humitat quan es feia necessària, oi? I això es podia regular d’una manera... “vamos”, segura, oi? No hi havia problemes.

Llavors a l’estiu la sensació entre la calor i la humitat devia ser...

Sí, hi havia... dintre de tot la ventilació i encara que estigués una mica humida però la variació d’aigua aquesta era bastant bona, però a més a més després, posteriorment es van instal·lar uns extractors d’aire en la cornisa de la instal·lació que feia que l’aire més calent era el que estava a sota, al sostre, doncs aquest aire era fet a fora i el que entrava portat per la ventilació tenia al “menos” una temperatura més fresca, sí.

Déu n’hi do. I tot això, hi havia algú que ho regulava? Hi havia alguna persona encarregada de tot això?

Sí, sí, sí, era... Hi havia una instal·lació de “diagròmetres”, i hi havia una persona que d’una manera freqüent, depenia de com es feia la cosa, oi?, si es feia una cosa estabilitzada doncs era d’una manera, si era un dia d’aquells que... llavors es tenia de vigilar més. Doncs vigilava els “diagròmetres” i anava i donava més o “menos” humitat segons es demanava. Era una de les feines que tenia una persona, sí.

Escolti, llavors el 39 vostè arriba a l’Hospitalet i “bueno”, firma el contracte im comença a treballar. En quina categoria comença a treballar vostè? Va entrar com aprenent o ja va entrar en un càrrec...

Vaig entrar com auxiliar d’oficial em sembla, una cosa així, sé que és un auxiliar de..., sí.

I quines feines feia aquells primers temps?

Oh, miri, estava aquí en la preparació i aleshores doncs, quan venien a demanar el material jo els hi donava i prenia nota, perquè és clar, totes les feines que es feien en allà, gairebé totes perquè algunes coses també se’n feien a jornal, oi?, però gairebé totes es feien a preu fet, oi?, i “allavorens” es tenia d’apuntar les quantitats que s’havien entregat de matèria, la matèria que

ells transformaven posant-ho en els rodets o així, perquè després tenien un preu per paquet o un preu per kilo i això és lo que determinava el seu guany.

Recorda quant temps va estar fent aquesta feina, fins que va canviar de categoria?

Ui, no va ser molt llarg, perquè devia ser... potser... poc, un any potser, no va arribar a un any em sembla, però una cosa així.

I llavors es va convertir en oficial?

“Bueno”, es que “llavores” vaig canviar. “Allavores” vaig canviar perquè vaig anar al laboratori de proves que hi havia a la fàbrica també, oi? Perquè és clar, les matèries que venien tenien una procedència vària, però amb totes es feia unes proves de resistència i de llargament per poguer veure si efectivament allò responia a les necessitats que hi havia per poguer treballar a les màquines. Perquè en aquella època ja venia una mica... una part ja era de la matèria en sí podem dir, però l'altra era de que les dificultats que hi havia, que també tenien les filatures per poder fer la seva feina, doncs feia que el material no sempre respongués a les característiques que tenia de tenir, i això portava una sèrie de dificultats, de reclamacions... s'acabava sempre de mala manera perquè hi havia allò de dir, els fabricants de seda deien: “Miri, nosaltres li poguem subministrar això, si li va bé, bé, i si no deixi-ho”.

I d'on venia normalment la fibra? La fibra venia d'aquí mateix d'Espanya o venia de l'estranger?

Sí, venia d'Espanya, hi havien dugues fàbriques principalment, una aquí al Prat, que era La Seda de Barcelona, i l'altra a Blanes que era la SAFA, que és Societat Anònima de Fibres Artificials. És clar, totes dugues feien fibres artificials, oi?, i és clar, com tothom en aquella època treballava com podia, no com volia, i sempre es trobaven amb dificultats per la qüestió de les primeres matèries que tenien de fer servir, i després les coses sortien com sortien, però que no era sempre com volien. I és clar, era un problema bastant considerable, oi? I això, aquí va ser quan... És clar, es feien aquestes proves per tenir al “menos” una idea de com podia anar la cosa i al mateix temps també perquè com que a la fàbrica també s'encolava, l'encolar és el fet de que quan una peça s'havia ordit, que havien fet els rotllos que van als telers, llavors això no tenia prou resistència per aguantar les cordes del teixit, oi? I “allavorens” s'encola, que és passar-ho per una màquina que és això, li dona una capa de cola i al mateix temps després la seca, perquè al encolar-la queda humida, la seca i la torna a plegar, i “allavors” això és al teler, i és lo que al teler es pot teixir.

O sigui, que l'encolat és abans de...

De teixir.

De teixir, o sigui, el que s'encola és el fil.

Sí, o sigui, que el fil que ve en unes madeixes per dir-ho així, primer es passa...

Es passa a bitlles.

“Bueno”, no a bitlles...

Això és molt complicat!

A bitlles és per anar a teixir, però quan es té d'ordir allò passa a rodets o a “conos”, llavors aquests “conos” són els que posats a l'ordidor, que és una altra màquina que reuneix 364 fils, els que van a rodets o 600 fils quan eren “conos”, “allavors” aquests fan faixes, baixen tots i fan una faixa que es va plegant en un...

Això és l'ordit.

Sí, i un ordit són varies faixes d'aquestes, oi? “Allavors” aquest ordit, aquest conjunt de faixes no es podria teixir perquè no té prou resistència, llavors es té d'encolar, que és passar-ho per una màquina que l'encola, li passa cola...

Tots els fils?

Tots els fils, després “allavors” és clar, com que s’ha mollat la màquina la té de secar, té uns “bombos” que la seca i llavors la plega en un altre plegador...

Això és el plegador.

El plegador, oi? Llavors aquest plegador és el que després va a parar al teixit, al teler, perquè ara ja té resistència per poguer teixir.

Llavors lo que surt del plegador s’ha de passar a bitlles petites o ja surt en bitlles?

No, no, no, això és una cosa. Això, llavors quan va al plegador això és una cosa. Ara, quan texim aquests fils, tenen tots una direcció però per teixir-ho nosaltres els tenim de separar i passar-hi a través d’ells un altre fil, que és la trama, que és la llançadora, i això, aquest fil és el que ens dona les bitlles.

Però llavors el fil de les bitlles no està encolat.

No, només s’encola l’ordit. Només s’encola l’ordit perquè per les necessitats de teixir tenim d’obrir un forat perquè hi passi la llançadora...

CINTA 1 – CARA B:

... el fil no aguantaria els forats aquests.

D’acord. És a dir, que si hi ha un fil (perquè jo ho entengui), un fil vertical i altre horitzontal, el vertical que és el que fa la tensió és l’encolat, i l’altre que és el que el creua, aquest no cal encolar-lo perquè aquest no fa la resistència.

Aquest té només una tensió necessària perquè es desfaci de la bitlla però no és cap cosa molt forta, oi?

Llavors això passa tot a la teixidora i als telers, als telers amb les llançadores fan el teixit i el teixit surt i llavors ha d’anar a les despinçadores a fer la prova de qualitat, per entendre’ns, no?

“Bueno”, més que res perquè en el teixit els caps de fil de quan s’acaben les bitlles i després totes les coses que quedin, a vegades també es fan petits grumolls d’un fil al mig de la roba que tenen de treure, i tot això quan surt del teler es treu per deixar-ho doncs sense aquests “restos”, aquestes imperfeccions, oi?

I llavors això directament es plega en rodets diguem, es plega així, es doblega ja per guardar-se al magatzem o encara ha de passar una altra cosa?

No, un cop s’han netejat “allavorens” l’única cosa que es fa és... hi havia una màquina que... tot això va en una ànima de fusta i per posar al magatzem això no serveix, només faria nosa i llavors es posava en una màquina que al mateix temps media la roba que es feia passar per allà i la plegava a plec i llavors es podia doblegar i per tant es podia guardar plana que és com es guardava després en el magatzem, oi? Perquè d’aquesta manera les ànimes de fusta doncs tornaven al circle perquè si no hauria hagut una quantitat d’això enorme, oi?

Escolti una pregunta, i les peçes durant tot aquest procés eren de color blanc, perquè la fibra sintètica és blanca o és d’un color així...

No sempre, gran part sí que eren blanques perquè el procés posterior era de tenyir-los o bé d’estampar-les, però també hi havia peçes que es teixien tenyides, o sigui, que quan s’havia ordit no s’havia ordit blanc, sinó que s’havia ordit ja en base de color, o bé si s’havia ordit en blanc, la trama no era blanca sinó que era trama de color, i això donava unes diferències, oi?

Però una part considerable sí que era... després ja s'estampava, després quan ja s'havia fet en blanc.

D'estampat no se'n va fer molts anys, no?

No, d'estampat se n'havia fet a la fàbrica però era abans de la guerra, jo encara vaig veure alguna màquina que hi havia allà d'estampar, però no hi havia treballat mai, "bueno", no havia treballat mai després de la guerra, oi?, perquè és que la cosa havia canviat molt, oi? "allavorens" no sé...

No debia haver demanda potser.

Es que com totes les coses l'estampació va canviar molt, oi?, i es van fer fàbriques especials per poguer estampar, principalment perquè una cosa era la primitiva estampació amb un o dos colors, i després es va passar a una estampació amb 5 i 6 colors i quantitats, i ja era una cosa que no es podia fer petites quantitats d'un teixit estampats perquè si no no sortien les comptes, oi?

Es tenia d'estampar bastant.

Llavors senyor Estapé, tots els vestidors amb proves de mostruari d'estampats que jo vaig arribar a veure allà a la fàbrica eren d'abans de la guerra?

"Bueno", no, segurament... es que aquí hi ha un altre aspecte, oi? Jo fins ara l'he parlat de lo que era la fàbrica, lo que era l'edifici aquest que d'això, oi? Però després tocant...

Tocant al carrer Girona...

Allà s'hi va construir molt posteriorment, això va ser molt endavant, una nau per estampació, per estampació amb una màquina "Boluguer", que és una màquina suïssa molt, molt bona i molt gran, és una cosa així, va ser un renovar d'idees del senyor Vilumara, que se li va ocòrrer aquesta idea i va fer tot això, va fer aquest edifici nou que va ser...

Una gran inversió.

Sí, tot un edifici molt complert, oi?, que va portar doncs... que després a més a més tenia una sèrie d'elements de preparació per com vulguis dir, "bueno", la cuina per la preparació dels colors, perquè la preparació de colors i tot això de l'estampació és una cosa que dona molta feina, dona una sèrie... Entra molt la part artística ja "llavorens", és clar, ja no és una cosa... Quan es tracta de tint hi entra el gust, oi?, però és una cosa més...

Però és tot igual.

En canvi quan es tracta d'estampació doncs ja és una cosa ja...

Clar, ha d'haver un dibuix, un disseny...

És la part artística, que aquí ja és imponderable que depèn de cada un i de com s'ho mira, oi? Això és clar, va ser tot un esforç, tota una instal·lació, jo no sé si va ser una cosa que va resultar massa bé, oi?, perquè és això, és una cosa que malgrat tot, oi?, era una capacitat limitada de producció però que és clar, es tenia de guanyar a base de fer una mica de selecció, una mica de coses que fugin de lo normal, de lo corrent, és una mica com d'alta costura podem dir, eh?

Clar, més innovar, és més risc...

És clar, això entrava dintre de la idea de la casa podem dir, oi? Però és clar, són coses que en els ritmes d'avui són difícils, oi?, són difícils.

Clar, i això més o menys a quina època debia ser que van fer aquesta nau? Se'n recorda d'això?

Ai... Jo amb aquesta qüestió de dates... a veure...

Era casat? A veure si a través d'això... Era casat ja vostè quan van fer la nau?
Sí, ui...!

O sigui, que serà als anys 60 potser, 60, 70.
Més, més, més...

Perquè sembla que va funcionar poc temps, no?, aquesta estampació.
Sí, no massa, oi? Però sí...

Sí, “bueno”, és igual, tampoc no cal... als 60, posem que als 60-70...
Sí, 60, 70, una cosa així, sí.

Perquè el tint tampoc es feia dintre la fàbrica, no?
No, no.

M'havien dit que ho feien a Can Gomà, potser?
Sí, sí.

I a algun lloc més portaven fibres a tenyir o no?
No sé, això ja no ho sé, a Can Gomà sí, perquè en ocasions ha sigut allò de dir... com ells tenien la fàbrica aquí a Hospitalet hi havia allò un...

Una relació.
Un d'això, pero altres vegades doncs és clar, el gènere s'enviava o venien a buscar-lo, moltes vegades venien a buscar-lo amb el camió del tintorer, venia aquí i se l'emportava.

Ara tornem a rebobinar perquè tot això ha sigut una volta que jo l'he fet fer perquè m'expliqués tot el procés, que no l'acabava d'entendre. Vostè em deia que després d'haver estat d'auxiliar, després va passar a aquesta mena de laboratori de proves per tot lo que era... Ja pot seguir a partir d'aquí. Llavors a partir d'aquí, va estar molt temps en aquest laboratori o desguada ja va passar també a un altre lloc?

No, pràcticament jo “llavorens” d'aquí ja no em vaig moure, perquè... o sigui, és clar, una part ens passava que... hi havia... tot un conjunt de circumstàncies que s'acabaria segons... lo que passava... Quan hi havien per exemple, les nòmines especials per vacances o perquè s'havien de fer el 18 de juliol o les coses extres, “allavors” era un batibull de mil dimonis, coses així. Doncs és clar, l'oficial administratiu quedava desbordat, oi? i “llavorens” era jo i com que a la secció aquesta també hi havien dos nois més, els que teníem de col·laborar per poguer solucionar aquestes coses.

Els excessos de feina en moments concrets, no?
Sí, sí, i això venia a totes les coses aquestes que el càrrec administratiu va començar a complicar-se perquè és clar, jo encara recordo les primeres vegades... que hi havia la costum el dissabte, perquè es treballava fins el dissabte al migdia, doncs es pagava la setmanada, oi? I la setmanada es pagava a base de que l'administratiu havia fet un paper que posava el nom i les pessetes de la persona que tenia de cobrar, era tot el justificatiu de la setmana, perquè a cada un l'hi havien dit: “Mira, aquesta setmana doncs tens tants paquets que per tant seran tantes pessetes”. Ja està, eh? I “llavorens” amb aquest paperet que tenia cada un quan era les 12 i mitja, perquè mitja hora abans de plegar es pagava, “allavors” anàvem amb aquest paper al taulell que hi havia de la fàbrica i allà havien portat els diners, el caixer... Això és una mica complicat perquè el que... el que tenia la caixa era al mateix temps el majordom de preparació, el que jo l'he dit que hi havia majordom de preparació i majordom d'allò. Doncs el majordom de preparació era al mateix temps l'administrador podem dir, oi? I ell era el que pagava d'acord als paperets aquests que li portaven de cada un, que li deien: “Són 78 pessetes”. 78... o 64, etc.

I era sempre pagar lo de la setmana anterior doncs. Tot lo que s'havia fet durant la setmana quedava...

No, no, no, “allavorens” es pagava la setmana que acabava, o sigui, lo que havia treballat... No, no... la setman es tancava el divendres i es pagava el dissabte, i cada setmana anava d'aquesta manera, així, era allò de “pillo billo”, eh? Va ser després quan va venir la Seguretat Social que es van complicar encara més les coses, “allavors” sí que es va pagar d'una setmana a l'altra, perquè llavors la preparació de la setmanada era una cosa molt complicada, llarga, oi? Una cosa que... perquè és clar, hi havien els augments de temps de serveis i els diumenges i... Mare de Déu! Era tot un batiboll, oi?

Durant tot aquest temps vostè seguia vivint a Barcelona?

Sí, sí.

Llavors vostè va venir cap a l'Hospitalet quan es va casar només o havia vingut abans?

No, no, no, no, no...

És a dir, que tots aquests anys vostè cada dia... com venia fins a la fàbrica?

Anava a peu desde casa, desde Muntaner-Diagonal fins a Urgell, Urgell i Gran Vía. Allà agafava el metro fins a Santa Eulàlia, a Santa Eulàlia agafava l'autobus fins a Hospitalet i a la fàbrica.

I quanta estona trigava en fer tot aquest trajecte?

Tot aquest trajecte doncs estava.... gairebé... oficialment tenia de ser en 50 minuts, però era impossible de fer-ho perquè passava que quan arribaves a la parada de l'autobus... el metro encara anava amb regularitat però quan arribaves a la parada de l'autobus moltes vegades et trobaves que no hi era, que ja veuríem quan venia, i a sobre... perquè al cap de temps ja mirava jo de ser allà quan... Ha de tenir en compte que era un autobús que funcionava amb “gasógeno”. Vostè saps lo que són els “gasógenos”?

Sí, m'ho han explicat alguna vegada, sí.

Era un dipòsit amb carbó que donava un gas i que amb això feien anar l'autobus. I els neumàtics moltes vegades estaven apedaçats amb “tornillos” per aguantar-los perquè s'havien obert. Vostè imagini's com anàvem “llavorens”, eh? Per acabar-ho d'adobar, quan arribava al pas a nivell, que ara es passa per sota, al cap d'uns anys van fer això però en bastants anys, doncs quan arribaves al pas a nivell moltes vegades el trobaves tancat, perquè venia un tren del Prat, i abans el tren del Prat no passava doncs estava tancat. I això era un desballestament!

Llavors vostè a dinar es quedava aquí a la fàbrica?

Sí.

Es portava la carmanyola?

No, no, anava a dinar a una fonda que hi havia aquí a l'Hospitalet. “Bueno”, primer va ser una, sí, primer va ser la del Casino del Centre que dèiem “allavorens”, que ara encara existeix, i anava allà. I anava amb el... amb el senyor Ramón, que el senyor Ramón era el “d'allonses”... el... el cap de la secció de preparació, eh?

I al Casino feien dinars i així?

Mana?

Al Casino feien dinars?

Sí, sí, no es que fessin gaire, però a nosaltres ens ho van fer bastant temps, oi? Però va venir un moment que ho van deixar de fer i “allavorens” em sembla que el senyor Ramón, era el d'això, ell ja no... ell llavors ja no venia perquè em sembla que ja havia anat al despatx, però jo sí, i llavors vaig tenir d'anar a una altra fonda que hi havia en la carretera...

Ja no existeix ara?

No, ara ja no existeix, oi? I allà vaig estar fins que em vaig casar.

O sigui, que vostè els menjadors de la fàbrica no els feia servir diguem.

No, és clar, tenies de portar el menjar fet, oi? I és clar, és una cosa que era més...

Clar, era més fàcil anar...

Com que va haver-hi aquesta solució, oi? I el senyor Ramón era una persona molt simpàtica, oi? Era curiós perquè ell no hi sentia, tenia molts anys, ja tenia més de 70 anys, perquè va ser dels que van treballar que tenien més de 65 anys, i quan va venir la jubilació doncs no es va jubilar, i és clar, doncs... però hi era molt simpàtic, perquè es fixava i encara que... Home, miraves d'enraonar una mica alt i així, però ell només d'això ja et coneixia, oi?, i era molt, molt...

Clar, i estava a gust.

Sí.

I escolti, després d'aquestes feines va fer alguna altra o ja directament al final ja va ser director?

"Bueno"; sí, pràcticament vaig continuar... Jo vaig estar en el departament de tècnics, que va ser una mica tècnic i administratiu, per les circumstàncies aquestes, i "allavorens" es va produir la circumstància detonant podem dir, oi? Perquè no era una cosa que... jo no havia pogut pensar-hi, oi?, però el senyor Sala és clar, va tenir una ensopegada forta, ell tenia temps que es veu que la cosa no li anava massa bé, però era d'aquells temperaments que ell aguantava i no es queixava, oi? Però tenia una doble hernia, no s'havia operat, i "bueno", li van passar una sèrie de coses, i de sobte va passar un dia desmanegat: "Sí, que he vist al metge..." Però la cosa es va anar complicant bastant ràpidament i "bueno", jo vaig arribar de Barcelona, i vaig trobar que s'acabava de morir...

I "allavons" "bueno", va ser allò de : "Ja passarà", oi? , i lo que va passar va ser això.

Llavors el senyor Vilumara li va proposar a vostè.

Em va proposar.

Això ja era a finals dels anys 70, devia ser.

A veure, perquè jo amb això dels anys he de rumiar-lo una mica, oi? Això era... això devia ser l'any...47.

47? Abans de casar-se?

Sí.

Ah, jo em pensava que havia sigut director després d'haver-se casat, ja més tard. Ah, "pues" així ben aviat.

Això devia ser l'any 47, sí, perquè jo em vaig casar a l'any 50... Jo em vaig casar a l'any 50, sí. 47, sí, 47.

Llavors quan vostè pren el càrrec de director ja ve a viure cap aquí l'Hospitalet?

No, jo vaig continuar vivint a Barcelona, oi?, i "bueno"... És clar, passava que "allavorens"... perquè aquí a la fàbrica hi ha la casa del director, oi?, i "llavorens" és clar, hi vivia la vídua, que tenia dos fills, un treballava a la fàbrica ja, i "allavorens" és clar, ella ja sabia que se'n tenia d'anar, oi?, però lo que passa que en aquell temps també no era massa fàcil de trobar lloc, i la cosa va anar passant així.

És clar, llavors quan jo vaig festejar, és clar, el senyor Vilumara es veu que: "Bueno", a veure com ho fotarem això, oi?" I és clar, no sé ben bé com va anar la cosa però vaig fer tot lo

possible per no intervenir perquè era una situació violenta, però “bueno”, la cosa va ser aquesta, que sí, que ella va trobar un d’això per anar-se, va quedar el pis disponible, es va renovar una mica, oi?, i la cosa es va preparar i ens vem quedar.

I llavors després de casar-se ja es van instal·lar a la casa del director.

Sí.

I ja van estar-hi fins... fins fa poc.

H: Sí, fins que... “Bueno”, no, Déu n’hi do, ja fa... ja fa... 23 anys que som a Cornellà, els anys passen molt depresa, oi?

D: 47 va ser.

H: Què?

D: 47 vam viure allà.

H: Al 47?

D: 47 anys.

47 anys van viure allà. Sí, em deia del moment que ja no hi van viure més.

D: Ah, es que he escoltat que havíem estat 23.

No, no, 47, 47. Perquè això ja ho vem parlar amb la seva senyora, que vostès es van conèixer a la fàbrica, i llavors quan es van casar ella va deixar la feina als telers, per dir-ho així...

H: Havia fet de tot, oi?

D: Ordidora, era ordidora.

H: Però havia fet de tot. Sí, és clar, mira, són aquelles coses que...

I llavors fins el tancament de la fàbrica vostè va ser el director ja.

Sí, de totes maneres els últims anys van passar moltes coses, perquè és clar, a més a més de la instal·lació aquesta que dèiem abans dels estampats, també hi va haver-hi el procés, que va ser “tremendo”, de la reorganització degut a les teories de última època de l’eficàcia en el treball. La fàbrica quan jo vaig entrar, en aquella època, les teixidores, que això va ser el cavall de batalla... Es va veure també en les altres seccions però a les altres seccions la cosa va ser més sencilla podem dir, oi? Perquè no es va apretar tant, però en els telers va passar això. La tradició era que una teixidora portava dos telers, oi? D’aquests dos telers hi podia haver un amb “maquineta” que dèiem, “maquineta” vol dir que tenia un dispositiu que podia fer un treball de brodat podem dir, de mostra, mentres que els altres eren un teler llis, una roba sense... els telers que feien mostra naturalment eren més delicats, eren més complicats, demanaven més atenció, oi?

Això de la mostra és lo que era el “Jaquard”?

“Bueno”, era el “Jaquard”, però de “Jaquards” pràcticament no hi havien a la fàbrica, hi havien hagut, hi havien 4, però gairebé no es feia treballar però en canvi entre els “Jaquards” i els telers llisos hi havien els que dèiem “maquineta”, que els de “maquineta” era un dispositiu que feia pujar un llis o un altre, perquè en comptes de ser una roba plana la feia amb dibuix, uns dibuixos més petits.

Però aquests ja demanaven una mica més d’atenció que no pas els altres, oi?, perquè si tenien de buscar la pasada s’acabava.... es trencava el fil, això ja representava... perquè no quedés trencat.

És clar, van venir els senyors de l’organització a ficar-se, que no es podia perdre el temps, i van descobrir... primer van ser una mica prudents i van descobrir que només es podien portar el doble de telers, 4... No, em sembla que van dir fins a 6, 6...

CINTA 2 – CARA A:

... De quan van decidir que en comptes de 2 en podien portar fins a 6 de telers...

Fins a 6, però es va agafar la idea de que en portessin 4. És clar, això pel personal que teníem, que “llavorens” venia d’aquella formació d’anys enrera ho veien una cosa molt forta, que no es podia entendre, i es que és clar, passa com tot, hi havien unes possibilitats però tenien de respondre també a unes condicions, oi? “Bueno”, qüestions d’aquelles, que amb això van venir bastants conflictes, oi?

Després d’empentes i “rodolons” una part dels telers més moderns que llavors es tenien... perquè és clar, cal tenir en compte que la maquinària que hi havia a la fàbrica tenia molts anys, perquè una bona part venia de començaments de segle, oi? Havien tingut algunes transformacions per l’amplada, per poguer donar més... que els teixits poguessin ser més amples perquè és clar, a començaments de segle els teixits tenien 60 centímetres i clar, tothom estava content, però després va resultar que ja es necessitaven 80 centímetres, i després van demanar un metre, i és clar, això representava... una transformació per poguer fer això, fins i tot es va considerar que no era possible perquè la màquina té de treballar amb un esforç que ho trenca tot, oi?

Però “bueno”, “allavorens” van fer la solució aquesta de que cada operària treballés amb 4 telers, que van ser dels petits podem dir, dels que quedaven més d’això, i dels que havien entrat moderns últimament, oi?

Això ja va ser un garbuix, oi?, podem dir... però és clar, després va haver-hi la mort del senyor Vilumara, que ell totes aquestes coses les va portar perquè ell tenia una direcció una mica tancada de la cosa, però és clar, per altre banda prenia la responsabilitat de que la fàbrica tenia d’anar, i si les “ventes” no responien prou doncs “algo” es tenia de fer, i és clar, tot era una cosa que es “liava”, oi? I aquí és on van anar les coses, i van entrar uns telers moderns, de la casa... suïssos, semblava que tenien de ser un plà de modernització, perquè van ser només un “grupo” perquè és clar, era una cosa molt forta, oi?

Perquè era una gran inversió, no?

Sí, i “llavorens” quan va venir un segon projecte de reorganització, i “allavorens” la cosa ja es va accelerar perquè les coses amb els mateixos telers es tenien de portar 6, i això és clar, les coses s’anaven complicant, oi?

“Allavors” jo ja no vaig seguir-ho massa, perquè va venir un enginer de l’escola de Terrassa que era molt simpàtic, t’agradava, però era dels que s’ho sabia agafar vui dir, ell era sempre: “Sí, tot és possible, oi?” Però falta trobar la manera de que... de trobar què fas, oi?, que realment és el problema que hi havia, oi? I després ja la cosa ja és clar, ja...

Escolti, senyor Estapé, i amb totes aquestes remodelacions que ara m’ha explicat les treballadores es queixaven de que tenien més feina, o que no podien estar tan pendents, o la gent no deia res i es quedava...?

Psss, sí, sí, hi havia sempre un... a més també una de les coses que va influir va ser que “allavorens” es van posar dos “turnos”, temps abans ja s’havien posat dos “turnos”, oi?, que es treballava de matí i tarda, inclús es va fer un turn de nit per treballar amb aquests telers moderns que li deia, oi? Perquè és clar, era la teoria bàsica, és lògic que sigui així, és clar, si una instal·lació treballa el doble, els “gastos” passen a ser la meitat. Això no falla, oi? Hi ha un “gasto” que és proporcional, no?, perquè l’electricitat i tot això doncs, els sous són els mateixos però l’amortització de maquinària, els lloguers, els impostos, tot això queda reduït.

Però això va fer que hi hagués també més personal, no?, que fes falta més personal.

Sí, al venir el segon torn es va tenir de llogar més personal, oi?

Però tot i així sortia a compte tenir més torns?

Sí...

És a dir, debien ser més els salaris que no pas el benefici de...

Sí, però la qüestió aquesta de l'amortització, que representa un pas fort, oi?, molt considerable, oi?

Llavors les últimes inversions que es van fer a la fàbrica serien aquests telers moders.

Sí, aquests... "Bueno", va haver-hi dugues, una que va ser anterior a... anterior... gairebé totes dugues, tant dels "Ruttis" com els "Sobrecons" que van ser dos telers que es van posar, però van ser abans que els altres encara, sí, però ja era molt abans de que jo intervingués, oi? Això ja seria anterior a l'any 48 o així, oi?

Llavors va haver això de l'estampació, aquesta també va ser una inversió.

Sí, també va ser una cosa... aquesta va ser bastant posterior aquesta.

Tot i així el tèxtil cap als anys 70 comença a anar cap avall, no?

Sí, sí, es que en part ve sempre per lo mateix, oi? Són instal·lacions antigues que en part s'han modernitzat, s'han conservat, s'han conservat molt, s'han treballat amb "cuidado", però és clar, que han vingut superades per les últimes formes de la mecànica actual. Avui fan uns telers de 2 metres d'amplada amb un sistema de projectils que li fan 250 passades per minuts, que treballaven sense que ningú se'l tingui de mirar, oi? És clar, ha canviat, és clar, també abans tenia una inversió considerable... El veí posava una indústria de teixits amb màquines així, és "tremendo", oi?

I llavors la feina del director... exactament quina era la feina del director? Era només la part tècnica o també havia de triar el personal i fer les contractacions...?

Tenia de contractar al personal, oi?, i després era d'una... distribuïa la feina dels telers d'una manera gairebé es pot dir directa, oi? Perquè a cada teler se li tenia de planejar lo que tenia de fer, i és clar, cadaun doncs tenia un ordit que treballava i era qüestió de sapiguer lo que faria després quan aquell acabés, no? I quan venia la temporada de novetats, moltes vegades passava que lo primer que s'havia fet no responia a lo que la clientela demanava i s'havia de treure lo que s'havia posat i tenies de posar lo que no havia posat. Tota la cosa aquesta així, oi? I després és clar, coordinar el treball dels treballadors perquè és clar, o perquè una es posava malalta o perquè tenia un inconvenient i demanava festa per això... a lo millor convenia més que no pas una altra cosa que... Es tenia de parar aquell, canviar-lo... això és lo que portava dificultats perquè és clar, el personal parlava quan estava així de: "Perquè els meus telers..." Els meus telers, com si ell fos el propietari, eh? Llavors quan tu li deies que teixés als seus telers per anar a aquell altre que... Home, és com si a vostè li diguessin que se'n té d'anar del pis on viu per anar al pis del costat: "Per què tinc d'anar-me jo?" Però és clar, si li deies: "Home, escolta, lo que vostè fa no em convé ara i allò ho necessito desseguida".

Clar, era sempre difícil, no? amb tothom i que tothom quedés content. Escolti, i en quant a la selecció de personal quines eren les coses importants per triar una persona per entrar a la fàbrica?

Miri, inicialment era molt el que fos d'aquí, perquè és clar, si era coneguda, si era d'aquí, si era coneguda, si es coneixia la família, doncs ja... home, ja sabem que les coses poden canviar molt però sempre hi havia un cert d'això, oi? A més la tradició era de que la gent demanava poguer entrar aquí... quan una noia volia... venia aquí era: "Noi, si puc entrar allà...", oi?

Això després va canviar una mica perquè es va barrejar una mica la població, això ja va canviar i aquí ja es va canviar una mica, oi?

Una de les coses que també es tenia en compte era l'estatura, perquè és clar, es pensava més que res que en la màquina que tenien de treballar. Un teler que tenia una altura aquesta doncs si hi havia una noia massa petita doncs era allò de home, es que quan voldrà... perquè no és només l'altura, es que per aquí tenia que treballar amb uns elements que li quedaven... Jo vaig conèixer teixidores, perquè ja hi eren quan jo vaig entrar, que també eren petites per

exemple, i havien entrat no sé per què però que era... M'enten lo que vui dir, oi? La cosa era això.

I l'edat es tenia en compte també? Es preferia noietes més joves o...?

“Bueno”, sí per una cosa, i és perquè abans no hi havia les baixes que ara es produeixen quan les noies es casen, oi?, perquè la major part de les vegades continuaven venint a treballar casades, oi? I llavors clar, les possibilitats que hi havien de col·locar-se eren poques, no?, per això es donava preferència a que fossin noies joves, primera perquè per la formació també tenien més facilitat, s'adaptaven més, no volien ser elles, oi? I després també perquè és clar, per altra banda era una cosa que era així, després ja quan vingui una possibilitat ja la podran aprofitar, oi? Molt influïa també la coneixença, oi? Si era per exemple, que això passava molt, la neboda de una teixidora o encara que només fos perquè és la veïna de davant... Si hi havia una persona que deia: Jo a aquesta noia...” És clar, es tenia més en compte, oi?

I amb els homes igual?

Sí, sí, sí, també, també hi havia per exemple, “varios” que treballaven el pare i el fill.

I de cara als amos, era interessant que la gent fossin família entre ells i tot?

Sí, sí.

O era igual això?

No, no, no, tenia un sentit de... un sentit de família molt acentuat, de la mateixa manera que ell l'aplicava això... això, sí.

Clar, i això suposo que feia que hi hagués un cert ambient de familiaritat, no?

Sí, miri... Jo no el vaig conèixer, el vaig conèixer, sí, però perquè era veí el pare del senyor Vilumara actual, eh? El senyor... no em recordo com es deia ara, es deia Vilumara i Ballona.

Sí, em sembla que es deia Francesc, no?

Sí, Francesc, Francesc Vilumara i Ballona, oi? Aquest bon senyor era molt castís, era un senyor de la Barcelona antiga podem dir, eh?, dels senyors que no... que no es donen de menys de tractar amb els més pobres, eh?, o amb els “menos” rics, i amb un esperit molt obert, oi? Ell venia cada dia, cada dia a la fàbrica, a les 8 del matí, i venia de Barcelona, de la casa que tenia, hi anava a buscar el tren al “apeadero” i baixava a l'estació d'aquí de l'Hospitalet i anava a peu a la fàbrica.

Ah, no anava en el cotxe?

No, no, perquè llavors ell tenia cotxe de cavalls, però el cavall no es podia llevar tant d'hora, no podia ser. Vostè imagini's, algunes vegades si plovia demanava un cotxe de lloguer perquè el portés a l'estació per no mullar-se ell, però no volia que es mullés el cavall, eh? Venia i desde l'estació... vostè sap on és l'estació?

Sí.

Fins a la fàbrica, ara hi ha un... però abans es tenia de baixar per la Rambla, llavors hi havia un caminet que portava a la fàbrica, però en aquells temps la cosa estava molt descuidada, va fer arreglar, pagant ell, el tros aquest de “cera” fins arribar a la fàbrica perquè no es tingués d'embrutar les sabates.

Quines anècdotes més maques aquestes.

Algunes vegades, en alguna ocasió va venir a cavall perquè ell montava, i va venir amb les seves filles, tenia dugues filles, i van venir tots tres a cavall aquí a la fàbrica. Allò per veure... I una de les coses... quines coses que... A les noies quan venia la Festa Major feien ball aquí al poble, però és clar, la fàbrica treballava i no es podia anar a ballar... i va haver-hi una que: “Jo li demano!” “Mira que...” “Que jo li demano!”

“Bueno”, i quan feia la volta a la fàbrica i així, va demanar per parlar amb l’amo, diu: “Què vols?” Diu: “Es que avui és la Festa Major i fan un ball d’això i...” Diu: “Vols anar a ballar?” Diu: “Sí”. “I per anar a ballar tens...?” “Sí, es que...” “Bueno”, mira, fes festa, però em tens de portar el ram”. “Bueno...” Al capdavant res, perquè li va tornar el ram però... era així.

I una de les coses que havia dit moltes vegades, a mi m’ho havien explicat el senyor Ramon, el de la preparació, perquè amb ell havia tingut molta confiança i molta relació... Ai, ara no sé on era... Ah, sí. Doncs moltes vegades havia dit parlant de la fàbrica i això: “Home, sí, mira, la fàbrica només hi ha dugues coses que valguin la pena”. Diu: “Sí, què?” Diu: “Mira, el cavall i la...” Ara no sé com es deia però... “la Maria”, que la Maria era una noia que treballava en la secció d’acabats, que ell hi tenia una certa relació perquè anava i era una noia... Jo la vaig conèixer encara, però és clar, jo quan la vaig conèixer ja era gran, però era una persona físicament ben plantada, i després molt sèria, i ell sempre li feia una visita... I miri, tenia coses així, oi?, però és clar, era molt correcte, però deia això quan li preguntaven: “... la fàbrica?” “Sí, hi ha dugues coses que valguin la pena, el cavall i la Maria”.

I la gent per això, li tenia respecte? Així el director quan això que diu vostè, quan cada dia venia a la fàbrica i s’hi passejava...

Sí, sí.

I després el seu fill va continuar venint cada dia i tot?

No, ell venia amb freqüència, eh? Venia amb freqüència, moltes vegades venia doncs... una setmana potser 4 dies, una altra setmana vindria 3 o així o... però venia amb freqüència i així però ja ho feia una mica més d’acord amb les altres coses que l’empenyien, eh? Ja no és...

I els amos per això, en aquest cas el senyor Vilumara, tenia relació directe amb els treballadors en algun moment o normalment no...

El pare sí, el pare sí. El pare... ha de tenir en compte que ell venia de casa seva i anava al “apeadero”, oi? En el “apeadero” hi pujaven també operàries que havien treballat a la fàbrica i que havien passat a treballar aquí a Hospitalet, jo vaig conèixer d’aquestes noies...

És a dir, que noies que ja venien de l’altra fàbrica.

Que ja venien... i és clar... Ell agafava el tren i quan arribava a “l’andén” hi havia per exemple, el Manyà, que també hi treballava a la fàbrica, que també vivia sobre Sants em sembla que era i agafava el tren perquè venia a treballar aquí, i estaven allà a “l’anden”, oi?, i el senyor Vilumara passava per davant del Manyà i li deia: “Bon dia!”, saludava.

Se treia el barret.

I l’altre sense treure’s la gorra deia: “Bon dia!”... Però suposo que precisament ell ho feia de dir: “Jo em trec la gorra, perquè veus tu no te la treus, oi?”

Deu n’hi do. Debia ser un personatge.

Sí... No, era famós per la impressió que hagin pogut tenir d’aquestes referències així, doncs era un... una persona oberta... no era allò de dir... No, es posava en lo seu però acceptava, tenia una relació de lo més natural.

I les senyores per això, les esposes del pare i fill a la fàbrica no hi anaven per res mai o també de tant en tant...?

No, no, això mai, no, no... No crec que... això si alguna vegada havien vingut les filles a cavall, però fora d’això...

Escolti, senyor Estapé, i vostè com a director a qui tenia per sobre seu era ja directament el senyor Vilumara, no? O hi havia algú més al mig?

Sí, hi havia l’apoderat, l’apoderat de la casa, oi?, el senyor... ara.... Maramón el senyor Joan Maramón Molina.

Que era de Barcelona aquest senyor?

Mana?

De Barcelona?

Sí, sí, era de Barcelona i és clar, ell va entrar també per treballar aquí al despatx, però “allavorens” al cap de poc temps ja es va quedar a Barcelona, oi?

A on, a les oficines del carrer Casp?

Sí, sí.

Perquè al carrer Casp, a banda de les oficines hi havia magatzem també i feien venda.

Sí, sí.

Vostè havia anat allà?

Sí, sí, es que era una botiga molt gran, i sí, ja tenien la part comercial i al mateix temps el magatzem per les vendes de petita escala, que abans es feia molt així, oi? El senyor Maramón era una cas especial, és una de les persones que jo he admirat més perquè sota una aparença d'una persona de fusta, si vostè la veia pel carrer semblava... Era una persona amb un equilibri, amb una capacitat de percepció tremenda, eh? Desseguida es donava compte del perill d'una situació, de per on es podria descantellar la cosa i això li portava uns problemes... no problemes, unes situacions molt perilloses amb el senyor Vilumara, perquè el senyor Vilumara era precisament al revés, era una persona... no mala persona, bona persona però amb unes idees fixes, concretes i inamovibles, sap? Era una cosa... I és clar, vostè imagini's quan es tenen de tractar assumptes comercials, i assumptes industrials...

Jo m'havia trobat en més d'una ocasió, però és clar, va haver-hi un dia que sortia amb “peteneras” amb la qüestió de l'organització del personal, que és clar, jo el vaig dir: “No pot ser!” “Doncs “bueno”...” Dic: “Miri, si vostè em diu que desclavi els telers (que són les màquines...), i que els clavi a la taulada li diré que no pot ser, però si m'ordena que ho faci demà el faré!...”

CINTA 2 – CARA B:

L'altre dia em vaig quedar amb la qüestió de preguntar-li si pel que era l'època aquella vostè considera que els sous que es pagaven al tèxtil doncs si estaven més o menys adequats, si eren baixos... Què li sembla?

“Bueno”, això depèn una mica del que es toca, oi? Perquè indiscutiblement la idea desde el punt de vista dels treballadors era de que era una cosa si no baixos, al menys molt justos, i això era una cosa en aquella època, immediatament després de la guerra, va ser una cosa que crec que era bastant en caràcter general, oi? Després van anar canviant una mica les coses però d'una manera bastant parcial, i també segons els factors, perquè havia sortit l'aspecte dels negocis estrafalaris, el que es deia del estraperlo, i això és clar, portava unes conseqüències que en la indústria, en la indústria no va tenir una repercussió perquè quedava bastant “aislada”, podem dir, o sigui, això es va produir més aviat en el comerç, però en la indústria no es va produir d'una manera directa però podem dir que sí d'una manera indirecta perquè es coneixien els negocis que es feien i és clar, s'atribuïa “llavorens” a que hi havia una ocultació de beneficis que tothom mal pensava però també podríem dir que ben pensava en molts casos, perquè realment era una realitat, oi? És una cosa que ja es coneix que va passar, oi?

Llavors vol dir que, per exemple, que els treballadors a banda de tenir la seva feina a la fàbrica també feien el que podien a fora.

Ah, “bueno”, sí, això també era una... va ser una característica de l'època, principalment al cap d'uns anys després de la guerra, oi? Perquè immediatament les coses eren prou difícils perquè ja hi havia feina en trobar feina, oi?, i per tant, poguer fer una feina extraordinària era difícil, oi?, però després a mida que les coses es van anar no regularitzant però sí agafant una certa continuïtat, oi?, “allavors” és clar, van haver-hi els que fan un esforç per establir-se, per donar un ritme més a la vida, oi?, i això és lo que “allavorens” llança totes aquestes oportunitat i el fet de que els treballadors trobin la possibilitat de fer hores extraordinàries; o sigui, que a més a més de tenir una feina fixe, que tenia una base important per la qüestió... perquè és van... es van establert deseguida les bases de la Seguretat Social, això va ser al cap de poc temps, perquè es van establert el “seguro” de malaltia i també el “seguro” de vellesa, oi?, pel “retiro” obrer, el “retiro” obrer que ja venia d'abaix però que era d'una pesseta al dia i que “llavorens” es va establert a la Seguretat Social, es va establert unes bases més naturals i més lògiques, oi? Però a més a més d'això era una base podem dir que la gent tenia que buscar una manera de poguer tenir uns ingressos que permetessin una mica d'independència, una mica de possibilitats de fer un extra, per exemple fer uns extres de postres el diumenge, cosa que normalment no es podia fer, tot tenia una limitació perquè... i fins i tot en aquella època hi havia una limitació a una cosa tan bàsica com és el pa. El pa estava racionat, si el pa estava racionat no cal dir com anava la pastisseria, oi?

Clar. I llavors això que diu de les hores extres, per exemple, que es va imposar després quan la qüestió del treball es va començar a regularitzar, com era lo de les hores extres? La gent es quedava voluntàriament o que els hi deien: “Fa falta...”

Hi havia dos assumptes delicats podem dir, oi? Hi havia cases que a més a més de la jornada normal feien unes hores extres amb el mateix personal que tenien de la casa, oi? Això acostumaven a ser les cases petites, els tallers, els que tenien alguns elements limitats de producció i que “llavorens” ho podien fer perquè era una cosa més directa, més personal, oi? A les cases grans en general no es feien hores extraordinàries, oi?, perquè comportava una forma bastant complicada, oi? Però és clar, això feia que després de treballar a la casa principal podem dir, que és allà on tenia l'assegurança, “allavorens” feien hores extraordinàries inclús no al mateix ram sinó en rams diferents i anaven a treballar unes hores i allà cobraven a tant l'hora i per tant sense cap altra responsabilitat.

Molt bé, molt bé, ja ho entenc, perfecte. Seguim parlant de les condicions de treball. Ara és una cosa que surt molt a la premsa tot això de la sinistralitat laboral, en el cas de Can Vilumara havien hagut accidents? Vull dir, hi havien màquines o seccions que fossin perilloses?

No, no... La indústria tèxtil en general no crec que es pugui considerar com a perillosa, perquè encara que són màquines amb moviment i amb “engranacions” i amb transmissions, corretjes i coses d'aquestes així però les màquines quedaven molt delimitades i el personal tenia una preparació també previa al fet de treballar-hi, que feia que sabia amb lo que s'arriscava, oi?, i que per tant no es podien fer bromes. Això feia que d'accidents no se'n produïen, oi? Podia haver-hi alguna petita incidència però no tenia una importància de... determinant. Nosaltres erem veïns de La Farga, és clar, allò era una fundició i tenien a més a més una manera de portar els ferros un damunt de l'altre amb grues, i allà sí que es produïen accidents a vegades greus, perquè quan hi havia la colada del ferro, que nosaltres ens donàvem compte pel fumarol que feien i tot lo que durava... Doncs allà s'havien produït accidents greus i mortals inclús, oi? Perquè una colada l'agafava una mà i llavors ja era un cas desesperat, però en el tèxtil en principi, en general jo crec que no hi va ser-hi una sinistralitat molt acusada. Era una cosa que no hi havien màquines excessivament perilloses, demanaven només que la gent tingués una mica de coneixement de lo que tenia de fer, perquè és clar, si es posa la mà en una transmissió... Però la gent això ho veu.

Molt bé, i ara canviant una mica de... Pel que fa a les relacions jeràrquiques, o sigui, vostè per exemple quan va arribar a ser director, de vostè cap avall més o menys, com serien els càrrecs? Qui tindria per abaix, a sota, a sota, fins el més avall?

Miri, quan jo vaig arribar a director el que hi havia hagut abans era sol, era el director que s'encarregava de la direcció podem dir, d'una manera absoluta, no hi havia ningú més que ell. Quan vaig entrar jo, doncs no va ser així, oi? "Allavorens" es va establir una doble jerarquia podem dir; o sigui, jo vaig quedar com a director però "allavorens" va haver-hi un majordom, que això en la indústria tèxtil també era una cosa bastant habitual, eh? I també hi havia hagut una forma semblant, oi?, perquè per exemple, abans de mi, el director que era únic podem dir, però tenia l'herència d'un majordom que hi havia hagut abans que era de la preparació que dèiem, oi? Perquè a l'indústria tèxtil en general, hi ha dos seccions que no són independents sinò que són complementàries però que tenen unes característiques bastant diferents, oi? La primera es diu preparació, que és preparar el fil perquè es pugui teixir, i després ve la part de teixir; o sigui que hi ha aquestes dues seccions, i aquest majordom que li deia era el que era de la preparació, i després doncs hi havia el dels teixits que tenia una preponderància podem dir, perquè tenia una embergadura més gran.

I per sota del majordom qui hi havia, per sota?

Per sota? Per sota del majordom hi havien els contramestres.

Que ells tenien ajudants.

Sí, els contramestres eren els responsables mecànics d'una secció de màquines, i tenien, cada un d'ells tenia un ajudant que com diu el nom els ajudava a fer la seva feina i a més a més també tenien unes feines específiques que eren d'ajudant podem dir, oi? Però era al mateix temps una forma de preparació o de formació perquè en el temps poguessin passar a ser contramestres, ja a la mateixa indústria que és lo que tothom aspirava, o si no buscant feina en una altra indústria perquè no sempre es podia obtenir allò de dir: "Bueno", sí, jo ara ja sé l'ofici, jo ja ho podria portar..." "Bueno, sí, però no necessitem contramestres", oi? "Allavors" hi havia això o bé que les condicions econòmiques també rotava que resultaven més beneficioses en un lloc que en un altre, oi?

I per sota del contramestre i de l'ajudant?

"Bueno, allavorens" ja la cosa no era tan definida, perquè hi havien els aprenents, que era com diu el nom el que començava perquè tenia l'edat de poder entrar a treballar, però que és clar, tenia una formació molt petita, i "llavorens" aquests eren una mica ambulants podem dir, oi? si en una secció hi havia més feina perquè les circumstàncies ho portaven doncs ajudaven a aquells, i si la feina aquesta es presentava en una altra secció canviava. Eren uns que hi havia una mica ambulants per atendre necessitats i al mateix temps per anar aprenent l'ofici podem dir, oi?, que una de les coses que també feien era untar les màquines per exemple, oi?, que això... ajudaven... al mateix temps que feien una feina els donava una idea clara de l'importància que tenien els varis elements de la màquina perquè és clar, hi havien uns que es tenien d'untar més i altres que no es tenien d'untar tant i alguns que no es podies oblidar d'untar cada vegada perquè allò era important, oi?, un mecanisme que ho demanava.

I llavors per sota ja hi havien les dones?

Sí, "llavorens"... "Bueno", hi havia una característica que no sempre potser no eren totes les indústries, però en "bastantes", i és que hi havia una mestra, una mestra que podíem dir de teixidores, oi? I era una persona d'edat ja avançada podem dir, que havia teixit molts anys, que ja tenia una experiència molt gran i un cert aire de mestra, que era la que al mateix temps que ajudaven a les teixidores en el cas de que es produís una averia molt forta, que volgués retrasar molt temps i que al mateix temps es feia difícil que pogués fer sola, llavors la mestra l'ajudava, oi? Però al mateix temps també formava les noies que pujaven, que passaven de la preparació, dels primers d'això passaven a telers. Perquè ella els ensenyés com tenien de fer les coses i les precaucions que tenien de tenir per no fer-se mal i per no fer mal en el teixit; i és clar, això era

una cosa que sempre hi havia un parell de noies que estaven formant-se per ser teixidores, oi?, que necessitaven passar més o “menos” temps, que també tenien graus diferents però que a mida que anaven fent anys doncs també anaven guayant més i tenien l’oportunitat de que com passa a tot arreu, que hi ha persones que es posen malaltes, a les teixidores també els passava això, que es posaven malaltes, oi? Doncs quan hi havia una teixidora que es posava malalta “allavorens” aquestes noies si no del tot, perquè no tot ho podien fer perquè no tenien prou experiència, oi?, però “allavorens” doncs portaven només un teler si llavors se’n portaven dos, o quan portaven 4 les teixidores a elles com a màxim se’ls hi deixava portar dos, oi? Perquè llavors anaven adquirint l’experiència i la pràctica de les coses com es tenien de fer, oi?

Escolti, i el que era per exemple, la manyeria, la fusteria o els recanvis i tot això, funcionava amb la mateixa jerarquia o tot depenia d’algun càrrec en especial?

No, miri, totes aquestes seccions depenien del majordom, que al mateix temps també es cuidava de atendre les necessitats dels contramestres per fer les reparacions en els telers que es necessitessin; o sigui, que és clar, el teler és una màquina bastant violenta, ara ha canviat una mica la cosa perquè els telers d’avui són molt diferents, oi? Treballen per aire comprimit amb unes llençadores molt especials de manera que lo que ara li dic és una cosa d’arqueologia, d’aquell temps, perquè avui amb una indústria del dia diuen: “Home, no, això no pot passar!” Però quan els telers eren unes màquines de cop... perquè cal tenir en compte que el teler és un barrot que impulsa un d’això molt petit que és la llençadora, que és allà on va el fil i el fa passar d’una banda a l’altra amb una amplada que és de 80 centímetres o de 90 centímetres amb una violència forta, perquè cal tenir en compte que això es produïa en aquell temps 160, 180 vegades per minut, de manera que 180 barrotades per minut amb un estri és una cosa una mica forta, que es necessita perquè passi d’una banda a l’altra, però de la mateixa manera que se l’impulsa fort per aquesta banda, quan arriba a l’altra se’l frena en sec perquè si no s’aniria a la quinta forca, oi? Això es va repetint i és un batibull, oi?

Doncs és clar, això provoca que hi ha peçes que ja està previst que es fan malbé i que es tenen de canviar, es tenen de renovar i això era de lo que s’encarregaven el departament que deia d’utillatge o de recanvis, oi?, que els contramestres tenien un stock, anaven a buscar-ho allà per poguer fer els canvis corresponents.

La fusteria també tenia la mateixa missió. Els telers tenen un desgast que es té de subvenir, oi?, i “llavorens” d’una manera periòdica els que estaven més malament, que s’havien trajinat més s’anaven renovant, i això és lo que feia la fusteria. I el taller, com ja s’entén era el que aportava les peçes que mecànicament s’havien fet malbé treballant els telers, “bueno”, els telers i la preparació també, tota la maquinària que hi havia, oi?

És clar, després hi havia també la conservació de la instal·lació, perquè els telers no es que estiguessin al mig del carrer, oi? Estaven dintre d’una nau i aquesta nau doncs també es necessitava mantenir perquè en aquell temps la força anava principalment per un sistema d’embarrats que cada màquina es connectava en una corretja en aquest embarrat i el conjunt d’embarrats ho feia moure un motor, doncs és clar, tot aquest sistema portava una sèrie de necessitats de caràcter mecànic que es tenien d’atendre, oi?, es tenien de vigilar, es tenien de cuidar, es tenien d’anar mantenint perquè no quedés tot estripat, m’entens, oi?

Sí, sí, està perfecte; o sigui, hi havia un manteniment constant de tot el que era el continent i el contingut per dir-ho d’alguna forma.

És clar, tot era un sistema que com que tot era un moviment... i en els telers era un moviment violent al mateix temps, oi? Era un moviment molt, molt, molt, violent, oi? Doncs és clar, això feia que hi havien elements que ja s’hi comptava que es tenia de renovar amb una freqüència considerable perquè la cosa ho demanava, oi? Per altres coses ja era diferent. La preparació era molt diferent, perquè allà era tot un moviment continu que no hi havia una patacada i per tant podien haver-hi també dificultats o averies però ja era una cosa més normal, una cosa més...

Perfecte, perquè això m'havia quedat de l'altre dia i em quedava el dubte. També de l'altre dia em va quedar de preguntar-li quan es feien les vacances, com es feien, si anava per torns, quants dies es tenien de vacances... aquestes coses.

No, miri, les vacances... És clar, va tenir períodes diferents, oi? Al començament... al començament es feien... es feien 8 dies de vacances i les feia tota la fàbrica d'una manera uniforme.

Ah, és a dir, tancava la fàbrica.

Es tancava, i es feia sempre pel mes d'agost, per la setmana que hi havia la Mare de Déu. Això doncs era una cosa que ja estava determinat així, oi?

Després és clar, la cosa es va ampliar, es va ampliar a 14 dies, oi?, mantenint bastant bé també la mateixa característica, oi?

També tancant tota la fàbrica.

Sí, i es va anar mantenint la cosa... bastant temps, oi?, bastant temps. Després ja la cosa es va complicar una mica perquè hi havia la part administrativa que feia més temps, i encara que administrativament hi havia molt poc personal a la fàbrica, perquè eren només els que estaven encarregats de fer la nómina per poguer pagar al personal... però "bueno" això es podia solucionar fàcilment, oi?, però... lo que donava més complicacions podem dir, va ser quan es van establir els torns, els torns de treball, perquè és clar, inicialment i durant molts anys la fàbrica va treballar en un torn únic, que es treballaven 50 hores a la setmana, era treballar 9 hores cada dia i el dissabte se'n treballaven 5, oi? Doncs això va ser una cosa que va ser mal temps, oi?, que llavors es feia d'una manera bastant general a tot arreu, però després més tard es van fer torns, en part per mirar... és una de les coses que jo no vaig intervenir directament sinó que va venir d'una esfera superior, que era una necessitat de poguer treure més rendiment de la instal·lació, perquè és clar, si només es treballen 50 hores a la setmana es fa una producció, però si en comptes de treballar 50 hores a la setmana se'n treballen 100 es pot fer el doble de producció, hi ha uns "gastos" que són fixos, que tant és el temps que es treballa que no, per tant aquests "gastos" es queden molt reduïts. Els que són constants, aquests doncs "bueno", es mantenen però els altres queden molt reduïts, oi?

Això és clar, va portar una mica de complicació, més que res perquè va obligar a tenir una quantitat més gran de personal i d'un personal que no tenia, no tenia ni l'experiència, ni la formació, perquè molt era personal que acabava d'arribar de l'extrem de la Península, venien a buscar feina aquí, oi? No tenia cap preparació, cap formació i se'ls tenia de preparar d'una manera... Així com abans hi havien les aprenentes que treballaven amb la mestra, "allavors" va ser una qüestió d'organitzar una mestra que es dediqués a preparar al personal que tenia d'entrar perquè tenia d'entrar amb una formació.

Això què va ser, a partir dels anys 60?

Doncs sí, més o menys sí, no es que ho recordi ara molt bé, perquè a mi em passa ara que els anys se'm barregen una mica.

Sí, això ens passa a tots, eh?

A mi això em passa, oi?, ara, amb coses inclús que és clar, jo ara quan considero que ja fa 35 anys que em van jubilar, em sembla que és una cosa una mica estranya: "Com és possible que ja faci 35?" Però és una realitat, oi? Doncs és clar, 35 anys endarrera, ja no sé si són 35, 45 o 50! És clar, són aquelles coses que dius: "Mare de Déu!" Em recordo més de les coses de la infantesa, és clar, fa molt de més anys, que no pas d'aquestes que es van acumulant, barrejant amb molts anys concrets, oi? Perquè és clar, "allavors" es va presentar al mateix temps el problema de la productivitat.

La productivitat és un estudi de les possibilitats que hi ha per treure el màxim rendiment de les instal·lacions. També, inclòs com a instal·lació el personal però no amb la idea d'explotar-lo sinó amb la idea de que pugui fer el màxim rendiment, que pugui treballar lo més possible però sense fer... Aquesta és la teoria, eh? La pràctica, després ja les coses com, sempre i en totes les

coses doncs tenen els seus més i els seus “menos”, perquè és clar, quan es va fer aquesta cosa... La gent i si dic la gent, no vui dir només els treballadors sinó els que estàvem al càrrec d'una cosa, quan van dir: “Un operari en comptes de 2 telers pot portar 4”. A vostè suposo que se li acut que un diu: “Home, potser 3, però 4!”

Però “bueno”, després és clar, s'accepta i en part perquè industrialment els tècnics podem dir, o els teòrics, ja estaven d'acord en que es podia treballar més, perquè hi havia moltes ocasions en que el personal estava vigilant però sense fer cap cosa determinada, oi?

CINTA 3 – CARA A:

... No pot estar cap moment, o no té perquè estar cap moment sense fer res... en un porcentage petit sí, se li dona de marge un 10% , doncs és clar, llavors es pot fer molta més feina, oi? Això va portar com a conseqüència que en comptes de 2 telers se'n van portar 4, amb moltes dificultats, amb moltes...inclús amb una vaga, oi?, que a la casa no havíem tingut podem dir mai, eh? Però en aquella ocasió sí que es va presentar perquè és clar, era una cosa molt forta aquesta, oi?

Perquè que hi hagués una vaga vol dir que hi havia certa organització dels treballadors en sindicats o en grups o...?

“Bueno”, sí, els sindicats és clar, existien, oi? Però els sindicats llavors eren sindicats verticals, uns sindicats oficials podem dir, que no tenien un aire d'oposició podem dir, sinó més aviat eren de temporització, oi? I això “allavorens” quan es presentava una dificultat d'aquest tipus quedava també una mica a mitjes tintes, oi? Que no donaven la raó a ningú, només: “Home, potser, potser que ho probéu, potser que això...”

Intentaven suavitzar, diguem.

Sí, però és clar, això... Hi havia després els sindicats primitius, els realment sindicats, que miraven d'organitzar-se d'una manera clandestina i que aquests eren els que defensaven més la cosa, i és clar, miraven d'influir i que s'aconseguís a vegades això, que es provoqués una vaga, oi? Una vaga que no tenia un caràcter violent sinó que era mirar d'arribar a un punt d'entesa, oi?

I què volia dir la vaga, que deixaven de treballar?

Sí, deixaven de treballar i d'anar a treballar i quedava la fàbrica parada.

Però anaven igual a la instal·lació diguem, anaven igual a Can Vilumara o es quedaven a casa seva o...?

No, no, ens quedàvem a casa.

I normalment tothom seguia la vaga?

Sí, jo hagués pot dir que sí, que si hi havia vaga hi havia unanimitat, però no en aquesta sinó en una circumstància posterior que també hi va haver-hi una vaga per qüestió de salari, oi?, que aleshores es va produir un fet que ja era habitual podem dir, que uns treballadors van anar a treballar i els altres... en contra de la majoria, que no van anar a treballar, oi? Eren molt pocs, oi? No recordo ara els que eren però em sembla que eren 6 o 8, però van ser principalment dones, oi?, i aquests doncs van anar a treballar i és clar, va ser una cosa que van fer una mala presentació en relació als altres treballadors que eren companys i que al mateix temps eren gaire bé veïns perquè habitaven al mateix nucli, oi? És clar, era una cosa... i una de les conseqüències va ser que a la paret de la fàbrica hi van posar un cartell, un lletrero pintat que deia: “Si us porteu bé us regalarem un vestit!” I es que això era la conseqüència de que el senyor Vilumara va tenir la idea, no sé com calificar-la, de enviar un “corte” de roba, de roba

acabada per poguer-se fer un vestit a cada una de les noies que aquell dia van entrar a la fàbrica.

Això encara que es va fer discretament, però és clar, se sap, oi?, i va ser el “bom-bom” de tot Déu de dir: “Mira, a aquesta li han regalat un traje!” Una cosa d’aquelles que... volguent ser una tensió va ser una cosa una mica que... però afortunadament la relació no era violenta, sinò que va ser només una mica de...

Més burlenca potser...

Sí.

Escolti, i de vagues com aquella que em deia per lo dels telers i aquesta, hi havia hagut moltes més?

No, no, no...

I aquests sindicats que diu que hi havia així mig clandestins, què eren, CNT, UGT?

Era em penso... Em penso que era mnés aviat UGT, sí. De totes maneres el tèxtil tenia els dos sindicats, la CNT i la UGT, però aquí a l’Hospitalet dominava la UGT, oi? Perquè quan es va establir la guerra, els anys de guerra doncs és clar va haver-hi la col·lectivització, i la col·lectivització va tenir unes característiques molt especials, perquè vostè imagini’s, qui va ser el president de la col·lectiva?

El Vilumara potser?

El senyor Vilumara, el president.

Sí, això ho he sentit que ha passat en altres fàbriques.

Va ser el president de la col·lectiva Vilumara, i els vocals doncs va ser un del despatx de Barcelona i després em sembla que també hi havia un de la fàbrica... un que era el “d’allonnes”, el... el director de la preparació, el majordom, ara no em sortia el nom, el majordom de la preparació; o sigui, un personal que... I per altra banda quan hi va haver-hi les dificultats de que es tanquesin els sindicats es va tenir el perill de que poguessin entrar els elements de la CNT, els de la fàbrica eren de la UGT, però els de la CNTes veu que tenien moltes ganes d’això, inclús van arribar a tenir guàrdies fetes pel personal d’homes de la fàbrica que estaven afiliats a la UGT i que els van donar armes per poguer fer guàrdia a la fàbrica perquè no hi hagués una incautació; o sigui que això demostra que hi havia un esperit de bloc, del conjunt del personal, inclús amb el senyor Vilumara que era l’amo i gerent, i el personal que hi havia que treballava sempre, oi? Consideraven la indústria com a pròpia però no en un aspecte de poguer-la separar sinò que formaven part d’aquell conjunt, oi? Una cosa...

Sí, sí, és molt curiós això.

Sí, va ser una cosa... que una de les coses característiques potser podem dir... Jo aquestes coses les he sapigut, perquè jo no hi era, les he sapigut després per incidències, parlant amb el personal més antic que després entrava en circumstàncies, oi? Doncs una de les coses que es van presentar va ser que quan es va constituir la junta de govern, oi?, que va ser de dir: “Bueno”, doncs ara tenim de determinar quin sou ha de tenir la junta”. Clar, tenien un càrrec, doncs tenien de tenir un sou, i va haver-hi un contramestre que va dir: “Això, nois, és molt important i és una cosa que cal tenir ben present perquè fins ara el sou ens el posava ell i ara som nosaltres els que tenim de posar el sou a l’amo”. Això vol dir que sempre hi ha un punt d’allò de dir: “Al tanto, eh?” Però no va haver-hi cap altre d’això, i li van assignar un sou al senyor Vilumara, que ell va dir: “No, no, no, no cal, si un cas...” “No, no, no, vostè ha de tenir un sou”. I va tenir un sou.

De dones, per això, no havia hagut mai així significades a nivell de sindicats i juntes i tot això.

No, no, sindicalment no, oi? Com sempre, i això és una de les coses que per altra banda jocrec que és lògic, oi?, doncs hi ha aquells esperits més inquiets, més amb ànims de redentor que es consideren que són maltractats per la societat i pel conjunt però també per l'amo, perquè és clar, i això és lògic, que tothom pensava que hauria anat millor si guanyava més. És una cosa que és natural, i encara més natural en aquesta època en que les necessitats eren accentuades, hi havia unes disponibilitats molt limitades, i que qui més, qui "menos" tenia de recórrer a l'estraperlo per poguer anar una mica més bé, oi?, és clar, i "llavorens" sempre que es presentava una situació, per exemple, el treball es pagava a preu fet...

Sí, això m'ho havia explicat, sí.

Li havia explicat ja?

Del preu fet sí, que anava a preu fet sí, però digui, digui...

No, no, es que el preu fet és una cosa que és molt... era molt estés i molt acceptat però naturalment té una circumstància que sempre té un inconvenient bastant considerable, i és de que quan es té de fer una feina que ja fa temps que ja s'ha fet doncs ja té un preu, una tarifa acceptada podem dir, oi? Quan ve una feina diferent, una feina nova, "allavons" es té de determinar la tarifa, i és clar, aquí és on hi ha la dificultat, perquè és clar, si és que és una cosa que no té una gran diferència d'una cosa que ja saps fer, no hi ha problema, oi?, perquè si allò es pagava a 8 i ara això es pagarà a 8 doncs no hi ha més, però com que hi ha coses que són més difícils de fer, llavors hi ha coses que en comptes de 8 es paguen a 10, i "allavorens" si ve una cosa que es té de fer que es fa una mica més difícil però no és tan difícil com això, en comptes de pagar-ho a 8 doncs es podria pagar a 8 i mig, però llavors venen a dir: "Home, no, 8 i mig, al "menos" 9". Hi ha aquest punt d'això, i és clar, aquesta qüestió és la que portava més sovint aquestes persones que tenien i que per altra banda eren les treballadores més eficaçes, cal tenir en compte això, eren les que pel treball que feien elles treien sempre més rendiment que no pas les altres treballadores que feien la mateixa feina, però quan es tractava d'un article nou elles sempre deien: "Oh, no! Escolti, això no pot ser, perquè aquí nosaltres hi perdrem "quartos"!". Hi havia sempre aquesta lluita de... que per altra banda es comprenc, oi?, que cada un mirava d'estudiar la manera de que es pogués treure una mica més, oi? Perquè el preu fet tenia aquesta cosa, oi? L'habilitat de la persona, que és la seva raó, oi?, fa que a lo millor pot guanyar un 10 o un 15 % o un 20% inclús més que una altra persona que fa la mateixa feina, però que no hi pot treure el rendiment aquest.

I llavors vol dir que això per exemple, havia pogut fer en algun cas que alguna dona es manifestés?

Sí, sempre quan es presentava un problema d'aquests és clar, això afectava no una sola persona sinò varies podem dir, però sempre les que protestaven, encara que no els afectés directament, per exemple, deien: "Si no és avui serà demà que em tocarà a mi... No, no, escolti, això no està bé, perquè aquí perdrem "quartos"!". "Home, què sap?" "Sí que ho sé, perquè si ara no em toca, em tocarà la setmana que ve i "llavorens" què?".

I això era... perquè és clar, la majoria podem dir, potser també protestaven i trobaven que no era just, però era allò de dir: "Però què hi farem?" I moltes vegades, jo no vui dir que sempre fos injust, perquè es procurava sempre fer una cosa que sigués en relació a lo que ja hi havia establert; o sigui, dels articles que hi havien sencills, més complicats, amb més dificultat i això, doncs allò de dir: "No, no, doncs aquest es té de pagar més!" Home, perquè si no ens passarà lo que passava moltes vegades, que una d'aquestes que protestaven feia un article per exemple, i hi havia una altra de les que no deia mai res, "bueno, al menos" d'una manera oberta però que en canvi no arribava ni a cobrir el mínim que tenia de guanyar cada setmana, i això obligava a la casa que si havia guanyat 10 pessetes "menos" li tenia de donar aquelles 10 pessetes, quan a l'altra no li tenia de donar les 10 pessetes perquè havia guanyat 20 o 25 més de lo que li tocava. Doncs és clar, aquesta diferència, oi?... Però és clar, el que treballava deia: "Ah, "bueno", si jo guanyo això és perquè m'ho guanyo, l'amo també té més metres!" I tenia raó, oi? Si tothom hagués fet la feina aquella la cosa hauria anat també millor, oi?

I quina era la postura de la direcció en aquest cas?

Miri, era contemporitzada, oi? Era... com que hi havia uns antecedents bastant estesos podem dir, era difícil que no hi hagués un precedent que fos de dir: “No, no, això s’havia pagat a 3 pessetes, doncs ara això és una matèria diferent però tindrà la mateixa dificultat perquè és d’unes característiques semblants, potser d’un color diferent, però...” Doncs “allavors” això es podia solucionar fàcilment, oi? Quan era una cosa una mica més complicada “allavors” és quan la cosa... perquè és clar, valorar les dificultats és una cosa..., oi?

I a més cada persona és diferent i... Déu n’hi do!

Miri, una cosa que... però és una persona que era mestra de telers i era una persona doncs que sabia l’ofici i sabia fer la feina bé. En una ocasió va explicar que quan ella era teixidora hi havia setmanes que quan s’acabava la setmana, és clar, venia el dissabte i ella veia la producció que havia fet i deia: “Ui! Aquí tindrem raons perquè hi haurà massa feina, oi?” Doncs “allavors” treballava “menos”; o sigui que com que portava dos telers en deixava un de parat i s’estava mirant l’altre, i si passava algú allò de dir: “Es que està arreglant alguna cosa”, oi? I després parava aquell, engegava l’altre, per evitar que com que ella era una bona teixidora que hauria guanyat massa i hauria perjudicat als que no podien fer la feina que ella feia. Llavors deia: “Bueno” doncs jo faré “menos”, oi?

Déu n’hi do. Una bona anècdota aquesta per explicar les estratègies que cada treballador...

I això era perquè era un esperit en aquells temps d’esperit de col·lectivitat.

De companyerisme.

No era un interès d’ella de dir: “Si puc guanyar 10 pessetes més doncs...” Era dir: “Home, es que si jo guanyo 10 pessetes més, aquella pobreta que ja té prou feina amb fer el tipu, oi?, doncs... I deia: “”Bueno”, doncs mira, jo avui descansaré”.

Déu n’hi do. Això és molt interessant, eh? És molt interessant.

Són coses de l’esperit... que l’esperit dels treballadors podem dir, no tot és de violència, ni tot és... També hi ha la defensa, la de la unió del conjunt, oi?

I parlant d’aquesta cosa així de conjunt, per exemple, vostès que estaven tan a prop de La Farga, quan els treballadors de La Farga feien vagues o hi havia una mica de “jaleo”, de cara a Vilumara es notava? Vull dir, s’afegien o...?

No, no.

Eren dos mons que no...?

Sí, sí, era molt diferent. Era molt diferent perquè per la classe d’indústria que tenia, després allà gaire bé la totalitat eren homes, oi?, per tant era una altra mentalitat, una altra... i no hi havia un esperit d’allò de dir: Ah, no, si fan vaga també farem vaga”. No, no.

I respecte d’altres indústries tèxtils de la població com Tecla Sala o Can Trinxet, per exemple, estic pensant en dugues de grans...

Sí, es que aquests eren filadors, i la filatura era una altra rama, una altra d’això. No hi havia un... més aviat hi havia alguna altra indústria sedera aquí a Hospitalet, però tampoc no tenia molta... no tenia molta arrel, no.

Quina altra indústria sedera hi havia aquí a l’Hospitalet?

Sí, una, aquesta l’Albert Germans”, que és aquí a la vora, oi?, que fabricaven cintes, ja és una indústria diferent, oi? I després hi havia una que no em recordo com es deia, però que estava a la vora... a l’altra banda de l’Hospitalet, lo que és ara el pas de l’autopista, allà hi havia hagut, però ara també ha desaparegut. Allà també feien cintes, oi?, i no era una cosa molt marcada.

Molt bé, ra canviem una mica de tema i ens en anem dels sindicats i les vagues a les festes, perquè aquí tenia jo per preguntar-li si a banda dels moments aquests de treball i de les hores que es feien i les vacances que tocaven als treballadors, doncs si hi havia ocasions en les que els treballadors disposessin d'hores de lleure que passessin junts; és a dir, si per exemple, es feien excursions, sortides, celebracions entre treballadors.

Miri, jo vaig entrar a la casa el 19 de juliol de l'any 39... Això vol dir que era l'endemà del 18 de juliol, i lo que em va estranyar va ser veure que hi havia una certa eufòria o cert entusiasme allà en el personal. És clar, jo no tenia un tracte directe amb molta gent perquè a més com que la cosa era molt sorollosa perquè el soroll de la indústria és molt fort... però els que hi eren més pròxims que m'ho van explicar, doncs era que el dia abans havien fet un dinar de germanor i l'havien fet en el Centre Catòlic d'aquí l'Hospitalet, que precisament després va ser la parròquia perquè la parròquia havia quedat desmanegada, oi? I és clar, tothom estava molt content, molt entusiasmat perquè havien fet una festa i "bueno", també va haver-hi parlaments i això. Allò de dir: "Caram, si que començem bé! Començem fent festes, oi?" "Bueno", jo no hi vaig entrar-hi perquè jo vaig entrar a l'endemà, però després, als anys següents també... això no sé exactament quan va ser però uns quants va ser la mateixa festa del 18 de juliol.

Cada 18 de juliol es feia un dinar de germanor.

Sí, una festa...

I anava tothom?

Sí, es feia una missa a la parròquia i després es feia una festa, i més endavant "allavorens" la cosa es va canviar i es va traslladar la celebració al 2 d'agost. El 2 d'agost és la Mare de Déu... la Mare de Déu...

Dels Angels és?

Sí, ara em constava de'n recordar.

La patrona de...

La patrona del ram de la seda. I "allavors" la festa es feia el dia 2 d'agost, oi? I de mica en mica es va anar ampliant podem dir, de manera que es van fer no un refrigeri sinó que es va fer un dinar, i al mateix temps també es van fer fent una excursió, es van fer excursions a varis llocs, inclús fins a Montserrat que s'hi va anar-hi en "cremallera" i en aèreo, que llavors l'aèreo era una cosa que cridava l'atenció, oi?, i "bueno", es va dinar al restaurant, oi? O sigui, que va ser una...

Escolti, i a això les dones també hi anaven?

Sí, sí.

I qui ho pagava tot això?

L'amo.

L'amo? Tot, tot?

Sí, sí, sí, això ho pagava tot ell, pagava el viatge i pagava el dinar.

I anava tothom de la fàbrica.

Tothom.

Excepte els porters.

Tothom que volia. No, la porteria no es podia deixar mai, però lo que sí es feia és que "allavorens" ell buscava un familiar que es pogués quedar en la porteria i que ells poguessin anar-hi, oi?

Escolti, i podien portar les parelles o la família els treballadors o no?

Sí, sí, la parella podien portar-la però directe, eh?, podem dir, si es tractava de fills ja...

És a dir, el cònjuge diguem, sí.

Sí.

El marit o la muller.

Sí, això era una de les coses que...

I la gent hi solia anar o hi havia moltes faltes?

No, no, no, hi havia una gran majoria podem dir, que no solament ho acceptava sinò que hi disfrutava i tenia ganes de fer-ho, pensant cada any en lo que s'havia fet l'any anterior. Era una cosa molt...

I això qui ho organitzava? Ho organitzava el Vilumara o s'organitzava en una comissió de treballadors?

No, no, ho organitzava la casa, organitzava la casa i tot des d'un punt a l'altre, oi? La manera de desplaçar-se, la manera de fer-ho, com fer-ho i tot, tot.

I a banda d'aquesta ocasió del 18 de juliol, que després ja es va deixar i es va fer el 2 d'agost, hi havia algun altra celebració que es fes així alguna cosa extraordinària?

Sí, hi havia la Quaresma. La Quaresma... "allavorens" es feia una... durant la setmana de Quaresma, una de les setmanes de Quaresma, no crec que hi hagués una setmana concreta però una de les setmanes que anava més bé pel calendari, com que la Quaresma lo agraija, doncs es feia unes conferències per un religiós, que es feien de 11 a 12 del matí en horari de treball, i que "allavorens" la fàbrica es parava i es feia la conferència aquesta i durant els 6 dies de la setmana, oi? I "allavorens" el temps, aquestes 6 hores que s'havien deixat de perdre s'abonaven a jornal a tots els treballadors, perquè clar, com que la majoria treballaven a preu fet, doncs els que treballaven a jornal no era cap problema perquè cobraven...

CINTA 3 – CARA B:

Però això es feia dintre la fàbrica o ho feien al Catòlic?

No, no, es feia dintre la fàbrica.

Dintre la fàbrica, es posaven tots a peu dret?

No, no, la fàbrica tenia uns menjadors que eren grans i això, però no es feia tampoc allà, hi havia una antesala al menjador i allà es posaven cadires i es feia en allà, la conferència es feia així.

I era obligatori anar-hi?

No, no, no, no era obligatori...

Però la gent hi anava.

La gent hi anava, no m'atreveria a dir que no hi hagués algú que es despistés, oi?, però es que no es va prendre mai cap precaució, ni cap possibilitat de veure si és que hi havia algú que deixava d'anar-hi, oi?

No hi havia control.

No, no, es deixava la cosa ben bé voluntariament de les persones.

I de què tractaven aquestes conferències?

En general sobre la vida religiosa, de vocació, de sants, de l'època quaresmal... una mica és clar, ha de suposar una mica ja ha de suposar una mica és tractat i una mica orientat a la vida religiosa col·lectiva podem dir, com esperit de unitat, de germanor, de fraternitat...

Això ho feia el mossèn d'aquí de la parròquia de Santa Eulàlia de Mérida o...?

No, no, acostumaven a ser predicadors que no sé el senyor Vilumara d'on els treia, oi?, perquè no és que fos el mateix ni de la mateixa ordre tots els anys, no?, sinò que uns anys venia un, altres anys venia un altre, oi?, però era una formació bastant... es comprèn que el tema, quan un a sacerdot li feien aquest encàrrec suposo que lo primer que es preguntava era: "Què els hi dic jo ara a aquesta bona gent?" Són treballadors, que jo diré: "No, no, són de bona maderà, oi?" Sí, però... oi? És clar, tenia de buscar un tema que fos al mateix temps que formés, que ajudés, que fes pensar però que no trenqués la pisa, oi?

Sí, sí, l'entenc perfectament què vol dir.

No podia parlar dels pecats capitals perquè hauria trencat tot, oi? De dir: "Ara què ens ve a explicar, ara?" I és clar, si un li diu: "Home, no, perquè els pares tenen d'estimar als fills i els fills tenen d'estimar als pares", doncs un diu: "Home, és clar", generalment ja tothom té una certa propensió a dir què és lo que es té de fer, oi?

I escolti, ja per acabar, així ja... perquè Déu n'hi do, no havíem de parlar res i estem a punt de fer 3 hores, eh?, jugant, jugant...

És que és clar, aquestes coses... I no sé, jo lo que no sé si vostè en treurà massa.

Oi, i tant que sí! Oi, i tant que sí! Ja ho veurà quan estigui tot això escrit si en treiem o no en treiem, i tant.

Perquè és clar, es que són records de...

És l'experiència d'una vida.

Sí, però dius: "Mare de Déu!", oi? És com a vegades quan penso en els que havia tingut més a la vora, oi?, en el treball, i és clar, molts ja pobres, ja fa anys que van morir, i penses: "Mare de Déu!" Sembla que els trobes a faltar, perquè una de les coses que jo crec que va ser més a la casa i que potser es troba a faltar més en molts llocs, principalment ara que les coses s'estructuren tant, d'una manera encasellada i tancada, "allavorens" un troba més aviat que eren una família així, no germans però parents, eh? Germans no, perquè... però parents, allò de dir un parent que sempre li tens una consideració. És clar, és això, oi? Hi havia uns que eren sempre uns més que altres, perquè les persones no som iguals, oi?, i penses: "Mare de Déu! Quina relació..."

I és lo que m'imagino que avui es troba a faltar molt, oi?, perquè no hi ha aquesta... aquesta disposició a parlar de les coses, no?, sense discutir-se massa, oi?, buscant-hi més aviat un punt de coincidència, oi?

Clar, buscant l'acord en comptes del desacord, sí.

Una cosa que a mi em va passar és que en una reclamació que em feien els del taller, de sou, demanaven un augment de sou, oi?, i és clar, jo tenia la negativa de la gerència de fer-ho perquè deien que no podia ser perquè si els pujaven a ells, tindrien de pujar als altres... I és clar, jo els vaig donar els arguments més d'allò: "No, es que no pot ser perquè les coses estan limitades", i és clar, ells deien: "Oh, sí, però es que a tal taller, a tal lloc..." Dic: "Home, però potser és que aquells fan lo que nosaltres no fem, l'estraperlo". "Home, doncs que fassin l'estraperlo i que ens augmentin!" I és clar, la cosa va anar posant-se així i va arribar a un punt de dir: "Nois, ho sento però no es pot fer més. Si vosaltres trobeu una solució millor aprofiteu-la", oi?

No és cap disbarat, em sembla, però jo després vaig sapiguer que havien dit: "El que no estigui conforme amb això que passi la porta!" Home, tampoc és això! El que m'ho va dir va dir: "Però jo això no m'ho crec". Dic: "No, ja pots estar segur de que no és així".

Però vui dir, és això que moltes vegades es trenquen les coses per...

Males interpretacions, a vegades voluntàries.

Afortunadament no n'hi van haver gaire, oi?, afortunadament no, i després les coses s'atemperaven bé, hi havien sempre les dificultats que hi havien i és clar, que tothom les sentia però...

Escolti, parlant de dificultats, i ja com li deia ja per acabar, de cara a lo que ha sigut el procés de tancament, ja l'altra dia una mica vam parlar de com la gent va anar deixant la fàbrica i tot això, però si em pugués així fer com un resum, o conclusió o com vostè li vulgui dir, de exactament com es va viure tot el procés de tancament de la fàbrica.

Ai, Mare de Déu! Miri... el procés va ser lent i venia de molt lluny, perquè la fàbrica, i això el senyor Vilumara se'n... al dir el senyor Vilumara em refereixo al pare, eh? Doncs s'havia donat compte.

La fàbrica tenia una instal·lació molt antiga, i les circumstàncies havien canviat molt. La major part de les màquines podien fer una roba estreta, de 80 centímetres...

Ah, sí, això m'ho va explicar, sí.

Li vaig dir, oi? "Allavors" després es van comprar uns telers que ja podien fer un metre deu, però que eren si fa o no fa com els que hi havien, i després, posteriorment se'n van comprar uns altres automàtics de canvi de llençadora que "bueno", podien ser, però que era una quantitat molt limitada. La conseqüència era de que a mida que el comerç va anar canviant i a mida que els confeccionistes van tenir una importància més gran, una cosa era quan es tenia de vendre en els magatzems de venda al menor que venien les senyores i compraven la roba, aquells 80 centímetres estaven bé, però els confeccionistes, la cosa els anava molt malament, i és clar, això va provocar un tancament de possibilitats molt considerable, oi? Encara que es van fer aquestes modificacions però hi havia el gruix de la maquinària que no permetia fer més, perquè ja es feia el màxim perquè eren telers que originàriament només feien 70 centímetres i que es van eixamplar per poguer fer 80, imagini's com anava la cosa, oi?

Doncs és clar, això va portar una sèrie de dificultats i de... per la qüestió comercial. És clar, es va anar solucionant com es podia, després es va posar l'estampació que va ser una idea del senyor Vilumara, que em perdoni però...

Del fill? Això ja va ser del fill o del pare?

Això encara va ser el pare, sí, encara va ser el pare. És clar, es va fer la idea de que llavors estampant directament podríem fer unes coses molt millors que no pas les que ens feien els estampadors quan... encara que els diguessim lo que volíem no... I "bueno", la cosa no...

Clar, van fer una inversió molt gran per lo que era estampació.

Sí. Però és clar, la fabricació no es podia canviar, només lo que ja s'havia fet i és clar, tot això va anar enroncant, i les vendes van anar disminuint i "bueno"... el pare sí, va tenir la sort de morir-se encara quan ja havia passat un període que jo crec que li va precipitar una mica la mort, oi?, perquè ell venia a la fàbrica si no cada dia, 5 dies a la setmana, oi?, i el veies que estava... I "bueno", no es podia tirar més enllà, oi?

I és clar, això va portar que "llavorens" la cosa... I el noi, el noi es va fer... no sé, una idea estrafalària de la cosa i semblava... a vegades sortia amb vestit de boig que deies: "Però ara de què li ve a aquest?" Que no tenia cap relació amb lo que es podia fer ni amb lo que... sinò que era un pensar que "bueno", sí, però pels núvols, oi?

I de cara als treballadors com es vivia tot això? La gent parlava, estaven preocupats, estaven enfadats, com era això?

Sí, però... Miri, va haver-hi una cosa que va ser bastant determinant també, i és que com que "llavorens" ja es treballava a torns, oi?, ja s'havia ingresat una quantitat de gent nova, podem dir, personal nou, no eren dolents, però no tenien l'esperit de solidaritat amb la casa perquè de la mateixa manera que quan la guerra van demanar al senyor Vilumara com a responsable, oi?,

ells això no ho haurien entés, estic segur que no ho haurien entés, no perquè fossin dolents sinò perquè... però es burlaven... i és clar, va haver-hi un desconcert, que tothom tirava una mica per aquí, per allà, oi?, i la cosa es va anar... “Allavors” va començar a fallar els subministraments de matèria, perquè es veu que posaven dificultats per la qüestió del pagament i llavors hi havien setmanes que no podíem treballar, altres que... Va haver-hi un desconcert molt gros, fins que ell em sembla, va trobar... no sé si la va trobar ell o se la van trobar, la manera de passar la instal·lació a l’Ajuntament, oi?

I el procés d’acomiadament dels treballadors es va fer per fases o tothom va plegar el mateix dia?

Sí... No, van haver-hi dos processos, oi? El procés dels grans, dels que tenien més de 60 anys o 60 anys, i després va haver-hi el del tancament ja, oi? El primer procés va agafar una quantitat considerable perquè com que la indústria venia de temps, hi havia molt personal de...

Clar, que eren els que portaven més anys a l’empresa.

Entre ells vaig ser jo, que em va agafar en 10 dies, i “bueno”, vaig tenir 10 dies de “paro”, per passar al “paro” i 10 dies després d’això ja em vaig jubilar, i això va ser el contingent més considerable, oi?

O sigui, la primera fase potser es va poder fer amb més condicions de cara a deixar una mica més arreglats totes les liquidacions i tot això...

Sí, principalment perquè “llavorens” es va poder fer tot el tràmit d’expedients i tot això amb temps i regularitat perquè precisament doncs el que era el... el gerent, no era gerent, era apoderat, era apoderat de la casa. Era una persona admirable que venia totes les tardes aquí a la fàbrica i anava al despatx per fer de coordinació de les coses, oi? Era una persona d’una capacitat tremenda perquè totes les coses les veia i les enfocava d’una manera que desseguida hi trobava la solució, eh?, i és clar, es trobava que tenia de tractar molt amb el senyor Vilumara, perquè és clar, als matins estava al despatx amb ell, i el senyor Vilumara també tenia la característica de trobar solucions molt... molt directes, una cosa que li semblava a ell que allò era lògic perquè per anar aquí i aquí, doncs així. “Home, escolti, que potser val més que fem una volteta perquè no...” Ell era allò de “poum”, s’ha d’anar així.

I és clar, quan “allavors” venien aquí, tenien totes les problemes d’això, d’allò de dir: “Mare de Déu! Demà tinc d’anar a parlar d’això, i ara, avui tinc lo altre...” Era un...

I de cara a això que dèiem de les dues fases, la segona fase potser va ser més conflictiva doncs que la primera, els acomiadaments?

Sí, hi va haver-hi jo diria més aviat, que conflicte va haver-hi un desconcert, va haver-hi un... Que la gent no sabia com prendre-s’ho, ni sabia com posar-s’hi: “No podem acceptar-ho però tampoc no sabem... com hi podem sortir”, oi? Perquè és clar, va haver-hi setmanes que no cobràvem, els salaris... doncs és una cosa que té un desconcert, oi?, i després és clar, tothom veia que tot s’anava desmanegant, oi?, s’anava perdent... Hi havia un... un desconcert, oi? No era allò de dir: “Bueno”, doncs mira, que s’ensorri!” Però tampoc no hi havia allò de dir: “Voldríem fer “algo”...” És igual...

Una mica de pasotisme.

Sí, no hi havia unanimitat que hi havia lany 39, l’any 36 quan es va fer la junta administrativa d’allò, doncs va ser formada pels que eren els directors de l’època anterior, oi? Això era tot, imagini’s que quan jo vaig entrar a l’any 39 a la casa encara hi treballaven, encara hi treballaven doncs que havien treballat a la fàbrica de Barcelona l’any 1908, ja aquí a l’Hospitalet, i això parlant de l’any 36. Hi havien doncs que havien treballat a la fàbrica de Barcelona que venien a treballar a l’Hospitalet vivint a Sarrià, i que tenien una idea de la casa i del seu... del senyor Vilumara una mica perquè potser pensaven també en el Vilumara vell, en el pare del Vilumara que erq una persona molt... jo el vaig conèixer molt poc i quan no treballava a la fàbrica, però sentint de parlar d’ell, eh? Però hi havia anècdotes d’aquelles tan...

Sí, això em sembla que m'havia explicat alguna cosa de: “El millor d'aquesta fàbrica... Lo millor de la casa és el meu cavall i la Merçé”, sí, ja m'ho havia explicat.

I això sembla que sigui pejoratiu, sembla que diguis: “Quines comparacions!” Però no, per ell el cavall era una de les coses que més d'això, amb tot el respecte, i la Merçé, perquè realment era una dona que era una treballadora però una persona que tenia tot el tracte d'una persona, oi? sí, això és...

“Bueno”, senyor Estapé, jo un cop més li dono les gràcies per tota l'estona que m'ha dedicat avui i sobretot la de l'altre dia també, i de veritat que...

Són coses que d'una manera instintiva, potser hi ha vegades que em venen a la memòria, és una circumstància que provoca... no sé on dir, agafes un paper i dius... Però tens... no sé, hi ha que del treball podem dir, troba que ha passat males estones i que... Jo, la veritat no. Les persones que vaig tractar, les que vaig tractar més, perquè és clar, en general amb les teixidores i així jo hi tractava poc, oi?, i més al tractar-hi era per quan discutien la qüestió de preus, oi? Però doncs hi havia el conjunt d'això que era una mica com una... no com una família, però com una societat productiva, oi?

“Bueno”, moltíssimes gràcies, de debó, moltes gràcies a tots dos.